عمر سيف الدين

اصحاب كهفمز

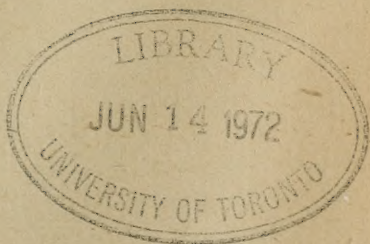
اجتماعی رومان

Seyfeddin, Ömer

Ashāb-ı kehfimiz

طابع و ناشری : قناعت كتابخانه‌سی

استانبول — قناعت مطبعه‌سی
١٩١٨

LIBRARY
JUN 14 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

بو كوجوك رومانى بش سنه اول يازمشدم . مقصدم ادبى براثر ميدانه قويمق دكيلدى سادەجه منورلريمزك غريب دوشونوشلرينى اجتماعى حقيقتله قارشيلاشديرمق ايستيوردم . مشروطيتدن صوكرا بويوك آداملريمزك چوغيله كوروشمشدم . هپسنك فكرى، آشاغى يوقارى، شو نتيجەده طوپلانيوردى: « عثمانليلق ، مشترك بر مليتدر . عثمانليلق نه يالكز توركلك ، نەده يالكز مسلمانلق ديمكدر . عثمانلى دولتنك ادارەسنده ياشايان هر فرد (بلا تفريق جنس و مذهب) عثمانلى ملتنه منسوبدر! » حالبوكه بوفكر، غيرملى تنظيمات معارفنك يتشديرديكى دماغلرده دوغمش بروهمدن ، برخام خيالدن عبارتدى. ديمى،

لسانی ، تربیه‌سی ، تاریخی ، عرفی ، مفاخری آیری اولان
فردلرك مجموعندن « مشترك بر ملیت » تشکیل ایتمك امکانی یوقدی.
«عثمانلیلق» حقیقتده دولتمزك نامندن باشقا بر شیمیدی؟ آوستریاده
یاشایان آلمانلره « هابسبرغ ملتی ، آوستریا ملتی » دینه‌مزدی .
آلمان نره‌لی اولورسه اولسون ، هر یرده آلماندی، تورکجه قونوشان
بزلرده بش بیك سنه‌لك بر تاریخك ، حق پك آیکی بر اساطیرك
صاحبی اولان بر ملتدك . عثمانلی دولتنك مملکتنده ، قافقاسیاده،
آذربایجانده ، تورکستانده، بخاراده، کاشغرده، حاصلی نره‌ده
یاشارسه‌ق یاشایالم ، ینه خالص مخلص تورکدك ... حالبوکه
« عثمانلیلق » کلمه‌سنه موهوم معنالر ویره‌ن منورلرك سیاسی
فکرلری ، اجتماعی غایه‌لریسه انسانك کوزلرندن یاش کتیره‌جك
درجه‌ده کولونجدی .

بو محترم أفندیلر ، بالقان محاربه‌سندن صوکراده حقیقتی
کوره‌میورلردی . ایشته او وقت بو کتابی یازدم . ایچنده‌کی
فکرلر صرف تنظیمات الهاملری اولدیغی ایچون هر هانکی بر
ذاته عطف ایدرك شخصی « أنموذج » لر چیزمکه چالیشمامشدم.
تورك کویلوسی « دیلی دیله اویان ، دینی دینه اویان ... »
دییه ملیتك حدودینی پك کوزه‌ل آکلارکن منور أفندیلر صرك
انقلاب اثناسنده نه دیله ، نه دینه اهمیت ویریورلردی .
نهایت ، ایشته زمان اونلره یامان بر درس ویردی . اون سنه
ایچنده هر بری بر عصره صیغمایه‌جق وقعه‌لر باشمزدن کچدی .
آرتق عمومیتله ملیتك قیمتی بیلندی . قونوشولان طبیعی
لسانه ، ملی ادبیاته ، ملی صنعته ، ملیت مفکوره‌سنه اهمیت
ویریلمکه باشلاندی . بو کون احتمال شو کتابده‌کی قهرمانلرك
سیاسی ادعالری ، بو دالاجه حرکتلری مفرط بر « مبالغه »

لی کورونه‌جك ، فقط حالا ملیتپرورلکه ، تورکجیلکه علمبدار
کچینه‌نلرك لسانده ادبیانده، صنعتده، سیاستده - بك آچیقجه
اعتراف ایده‌مدکلری - غایه‌لری نه‌در ؟ اکر وارسه هپ بو
بوش خولیالر دکلی ؟

صاری یر ، ۱۹۱۸

ع . س .

مکی بردزنکت

اصحاب کهفمز

بر أرمنی کنجنك خاطره‌لری

۱

یکی بر درنك

۳۰ آغستوس ۱۹۰۸ مودا

شیمدی کزمکدن کلدم. ایچمده طاتلی بر سوینج وار. پنجره‌مه اوطوردم. قومشومز روپنیانلرك یشیل ایری پاپاغانی قفسنك آصیلی دوردیغی بالقوندن بکا باقارق:

— هوسه‌غور، هوسه‌غور...

دییه باغیرییور. باغچه‌نك کولکه‌لی طرفلرنده بر

کندی اوینـایور . آغاجلر قوش دولو ... صـانکه
سسلری کونشک یاقیجی آیدینلقلرینی ئورپه‌رتیور .
ایچمده بر فعالیت آرزوسی قایناشیور . کتاب اوقویا -
میورم . اوقومق عبوس ، کونشسز قیش کونلرینک
مجبوری اکلنجه‌سیدر . « نه یاپایم ؟ » دییه‌دوشونویورم .
برأرمنی نه یاپار ؟ مطلقا فائده‌لی ، کارلی برشی ! چوجو -
قکن ، داهـا قارابتیان اعدادیسـنده اوقورکن باغدا
سریان اسمنده توحاف برجغرافیا خوجامز واردی .

— دنیاده اڭ برنجی ذوق روزنامه طوتمقدر .

دیردی . بن بونی بوش ، معناسز ، پك مناسبتسز
بولوردم . کندی کندیمه « روزنامه طوتمق ، تحریری
بر کوه‌زه‌لکدر ، » دیردم . داها پك کنجکن ئوزه‌ندیکم
شی «جدی اولمق» دی . درسمی اوقورکن ، آرقاداشلرمله
قونوشورکن ، یولده کیده‌رکن بوبره‌کلرم صانجیورمش
کبی یوزیمی اکشیتیر ، قاشـلریمی چاتاردم . بو عادتم
یوزمده غایت درین ، وقتسز چیزکیلر براقدی «سوز
کوموشسه ، سـکوت آلتیندر . » دییه‌ن بن ، یازمق
خصوصنده‌ده پرهیز ایدییوردم . مکتوبلرم غایت قیصا ،
غایت معنالیدی . عمرمده فضله بر شی سویله‌مدیکم کبی
فضله شی‌ده یازمادم . بوکون ، آما بیله‌میورم نه دن ؟
هپ یازمق ، خاطره‌لریمی کاغدلره کچیرمك ایسته‌یورم .

کوزلریمی آغاجلرك بایغین یاپراقلری آراسـنده
دیکلندیره‌رك خیالمی اون بش سـنه‌لك برماضی‌یه چو -

بریبوردم، ایشته معلم باغداسریان ... شیشمان قومرال بیقلی، قیرمزی یوزلی معصوم طورلی بر آدام.

دییورکه :

— چوجوقلرم، سز هر کون ده گیشه‌جکسکز. هر کون سز بویورکن، دماغلریکز، فکرلریکزده بویویه جك، هر کون فصیلته یاقلاشاجق، ادراکسز شعورسز کچن کونلریکز ایچین تأسفلر ایده‌جکسکز. دوشوندکلریکزی، دویدقلریکزی بش اون دقیقه‌یه آجیایوب یازیکز. یارین یازدیغکزی او بر کون بیلمیه‌جکسکز. برسنه اول یازدیغکزی او بر سنه اوقورکن نه قادار ده گیشدیککزی آکلایارق حیرتلر ایچنده قالاجقسکز ...

اوچنجی صیرانك باشنده اوطوران هایبقیان کولو- مسیور. قوجامان قافاسی صاللایارق « نویله بوش شیلرله اوغراشاجغمه فائده‌لی برشی اوقور اوکره‌نیرم » دییور.

زواللی دوستم هایبقیان! اووقت خوجاكك سوزینه اینانوب عقلالق ایتمه‌سه‌یدك بوکون عمر بككك، روحككك معنالی ایزلری ألنده قالیر، اونلرك اوزرنده، نه‌قادار فجیع اولسه‌ده اوزاقلاشیلدقجه داها زیاده سویلن اومعزز ماضی‌یه دوغری گیدر، أكله‌نیر، طاتلی برذوق بولوردك...

شیمدی ایشته قلم الکده ، بویله دوشونیورسك !

شیمدی اوت ، قلم المده ، دوشونیورم. خاطره‌م ییرانمش ، خیالم یورغون ... قان لکه‌لریله . قلیج کولکه‌لریله قارالان چوجوقلغمدن بری هر آن فکرم ، ده‌کیشدی . اوقودیغم کتابلر ، بوزولان اعتقادلرم ، قارتلاشان معصوملقلرم بوکونکی شخصیتمی دوغوردی . بوکونکی کوزم دونی ، حقیقته‌اك یاقین رنکلریله ، کوره‌مز . بدبخت اولدم . لاقید اولدم . مسعود اولدم ، مأیوس اولدم . امید واراولدم . موفق اولدم فکرلرم کبی حسلرمده‌ده ، طالعمده‌ده ثابتلك یوق . هرشی‌ده‌کیشیور . اکر حقیقتك نه اولدیغنی بیلمه‌دن هر کون بیك دفعه سویله‌دیکمز بوکلمه‌نك بر اصلی وارسه ، آرتق بنجه شبهه یوقکه ، ثابتلکده دکیل ، ده‌کیشیکلکده‌در . دنیاده ثابت نه وار ؟ حیات برفورطوناکه بزی توکنه قاتمش ده‌کیشد - یره‌رك سوروب کوتوردیور . بر دقیقه بر یرده ، بر حالده دورامیورز . اولمایان شیده حقیقتی اولور ؟ اولان متمادی ده‌کیشیکلکدر . بوکون المده بر روزنامه‌م بولونسایدی بلکه حقیقتی اکلایابیله‌جکدم .

شمدن صوکراده بر چوق فکرلرم ، حسلرم ، ده‌کیشه‌جك . اونوتولاجق . اونلری خاطرده‌مك ، حسمك

قارا کلغندن قورتاراجغم . مادامکه دوغرو اولارق دونی یازامیورم . بوکوندن اعتباراً یارینی یازمغه باشلایاجغم .

اون بش ، ییرمی کون ایچنده نه‌ده کیشیکلك یاربی . او قادار قارده‌شلریمزی کورد جلادلرینه دوغراتان قیرمزی سلطانك قوتی ، اقتداری بردنبره سوندی . استبداد بهار صباحلرنده اویانان بر آدامك کابوسلو رؤیاسی کبی توحاف ، کولونه‌جك بر خاطره براقارق سلیندی کیتدی . دینلر باریشدی . ملتلر قایناشدی . پاپاسلر ، متعصب خوجالرله اوپوشدیلر . عصرلرجه بربرلرینك قانلرینی امه‌ن . کوزلرینی اویان عنصرلر قول‌قوله اوینادیلر . دوغان‌حریت کونشی آلقیشلادیلر .

هرشیئی سیاه کوره‌ن بدبینلر :

— بو بر صیتمادر ، کچر .... دیورلر ، کونشك آلتنده یکی‌برشی یوقدر . تنظیمات حریتك اصلی‌اولاماز . هرملت برملتدر . طوپلانوب برملت کبی برقانون آلتنده بروطن ایچنده راحت کچینه‌مزلر .

فقط وقعه‌لر اونلری یالانه چیقاریور . بوکون ارمنینك ، رومك ، آرناوودك ، صربك ، بولغارك ، عربك ، تورکك ، کوردك قلبی « حر عثمانلیلق » ایچین چارپیور . بك اوغلنده‌کی ، تپه‌باشنده‌کی نمایشلر رومك

نه‌قادار عثمانلیلغه مشتاق ، نه‌قادار صادق اولدقلرینی بارز برصورتده کوستردی. لسان مسئله‌سی ، سائر مسئله‌لری آچیلاجق مبعوثان مجلسنده ملت وکیللری عدالت داخلنده حل ایده‌جکلر ...

ایکی آی اول نه‌لر دوشونویوردم ؛ امین ایدم‌که تورکیا ، بوخاستا آدام آرتیق دوشدیکی اجل یاتاغندن قالقاماز. بوخاستایی بویله سورونددورمکدنسه زهرله‌یه‌رك جانبو جاجق اجتنابی ممکن اولمایان مشئوم نتیجه‌یه کوتورمك ... أرمنستانده ، هیچ اولمازسه روس حمایه‌سنده بر مختاریت یاپمق ... کوردلرله شهرلرده اوطوران تورکلری برعصر ایچنده أرمنیله‌شدیره‌جك أسکی ارمنی ایمپراطورلغنك تملنی آتمق ...

واقعا ایده‌آللر «اولان» دکیل ، «اولماسی ایستنیله‌ن» شیلردر. فقط آما مناسبتسز برخولیا ... نیچین هرملت آیری برزمزه ، آیری برحکومت یاپارق یاشاسین؟ ایشته بر آراده ، منفعت ، قومشولق باغلریله پك اعلا اکلاشیورلر. امریقالیلر مسعود دکیلمی؟ بز نیچین عثمانلی اولمایالم؟ نیچین بواوتوز شوقادار میلیونلق جمعیتی ییقالم؟ منطقله منفعت بزی خولیاله مفکوره پیشنده قوشمقدن منع ایتمزمی؟

حالا دوام ایده‌ن آلقیشلر ، نمایشلر بنم منطقمده اساسلی برانقلاب وجوده کتیردی. شمدی پك واضح پك صحیح دوشونه‌بیلیوردم. عثمانلی‌یم. عثمانلی قالاجغم. الوداع ای أسکی اختلالجی هاییقیان ، الوداع سکا ...

۱۰ أيلول ۱۹۰۸ مودا ...

بن تنبلم ! ایشته قاچ کوندر واپورده ، يولده يازاجغم شيلری دوشونيور ، کندی کنديمه :

— بو اقشام ...

دييورم . آقشام صباحه براقيورم . صباحلايين ده ايرتسی آقشامه ... مشروطيتك ، حريتك سرخوشلقلری کچدی . شيمدی هپمز سرسم کبی يز . مملکتك داخلی قارما قاريشيق ! ايشلر بك اويله چابوجاجق دوزه له جکه بکزه ميور . واقعا مشروطيتی علنا ایسته مه ين يوق ، اما ييقيلان اسکی اداره نك انفاصی قورقونج برداغ کبی حالا اوزريمزده دورويور ، طاتسز وقعه لر أکسيك دکيل .

بشكطاشده بر اسلام باغچوانك قيزى بر رومه قاچيور. حريف قاراقوله شكايت ايديور. قيزله رومى طوتيورلر. صوكرا خلق قاراقوله هجوم ايديور. قيزله رومى او قادار دوكيورلركه روم ئولويور. رومك ئولوسنى آلان روملر بك اوغلنده كزديرلر. تورلو تورلو نمايشلر ياپديلر. بو عادى ضابطه مسئله‌سنه ملى برشكل ويرديلر. بن نمايشجيلرك آراسنده‌يدم. بر كون توركلردن انتقام آلاجقلرينى هايقيرييورلردى.

پطريقخانه‌لر « اسكى حقوقمز ، اسكى امتيازلريمز » ديه قيملدانمغه باشلاديلر. حالبوكه قانون اساسى بوتون عثمانليلر ايچين « بر » دكيلمى؟ قانون اساسى قارشيسنده خصوصى بر حقوق ، خصوصى بر امتياز قاليرمى؟ هم قالماسى معقولمى؟ منطيقمى؟ بونك ايچين برچوق مناقشه‌لر ايتدم. اعتراف ايدرمكه توركلر پك صميمى! تنظيمات قانون اساسى ، عثمانليلق اوغورنده كندى مليتلرندن وازكچيورلر. مكتبده اوقوتدقلرى كتابلرده ، تاريخلرنده ، غزته‌لرنده حتى بر تك « تورك » كلمه‌سى آغزلرندن قاچيرميورلر.

« بز عثمانليلر ، هپمز قارداشز ديورلر ، جامعلرك ، كليسه‌لرك ديشاريسنده هيچ بر آيريمز ، غيريمز يوقدر. هر شيئك فوقنده مقدس ، عالى عثمانليلق واردر! »

بو فكره توركلردن هيچ مخالف يوق. عادتا عثمانليلق اونلره منطق ، مناقشه قبول ايتمز بر دين كبى اولمش.

روملر، آرناوودلر ، بلغارلر ، بعض ارمنیلر « عثمانلیلق
بزم ملیتلریمز ایچین بر تهلکه تشکیل ایده‌ر. » دییورلر.
بن بو سوزی اوقادار دوغرو بولمیورم، پطریقخانه‌لرك
أکدیکی توخوم ... پاپاسلر سیاسی قایناشمانك قوتلرینی
قیراجغندن قورقویورلر. مسئله‌یه اونلرك کوزیله باقیلیرسه
حقلری ده یوق دکیل ...

لاکین بوکون پاپاس عصرنده‌می یز... قانون اساسی
اولان مشروطی بر مملکتده «ملیت ، قومیت» تشکیلاتی
نه دیمکدر ؟

کانون ثانی ۱۹۰۹ مودا ...

صوئوق چوق . . . اودون ، کومور فیأتی پك
پهالی ! اونده پانسیون اوطوردیغم اختیار قادین :

— دنیانك صوکی ؟

دییور . عمرنده بو قادار صوئوق بو قادار پهالیلق
کورمه‌مش . البسه‌یله اودون پاراسی بودجه‌می
صارصدی . هر آی اوچیوز فرانقجغمی آییروب بانقایه
تسلیم ایده‌میورم ... ایشلر کساد ، کساد ، کساد ...
تجارت عالمی‌ده ترك ایتمه‌رك سیاسیاته آتیلمغی جانم او
قادار ایستیورکه ! اوت بنم قائمده بر قورد وار. ارمنی
فرقه‌لرندن برینه داخل اولمغی دوشونویورم . فقط
اونلرك هیچ برینی قانون اساسی‌یه موافق بولمیورم .
زیرا « ملیت اساسلرینه مستند سیاسی فرقه‌لر ، عثمانلی
قانون اساسیسنه مخالف‌در. اتحاد ترقی‌یی دوشویورم .
اوراسی‌ده بنم ایچین مجهول .... ایشیدییورم‌که اوروپالیلر
« کنج تورك » دیدکاری بو آداملره پان‌اسلامیزم کبی
امللر عطف ایدییورلر. بکله‌مك ، عجله ایتمه‌مك لازم...
هله بریاز کلسین ... باقالم نه اولاجق ؟

۱۷ مایس ۱۹۰۹ مودا . . .

یازی یازمقده اوقادار تنبلم که ... سوزده حسلریمی، خاطره‌لریمی کونی کونه یازاجقدم. نرده؟ اهمالجی بر تورك کبی کندی کندیمی «ألم دیکمیور.» دیه تسلی ایدییورم. بوکون ایشته ایشم یوق، زورله ماصامك باشنه اوطوریورم. کتابلرك غزته‌لرك آلتنده قایب اولان دفتریمی بولویورم. درت آیدر نه‌لر اولدی، نه‌لر ... عادتا بر تاریخ ... دوشمانمز قیرمزی سلطان دوریلدی. شیمدی سلانیکده محبوس ... آرتیق ارتجاعك استبدادك کیری کلمك احتمالی یوق.

عصیانك بوتون صفحه‌لرنده حاضر بولوندم. بو ارتجاع اصلا یکیلکه قارشی ملی بر عصیان دکیلدی. استانبولك

بوتون عسکرلری صانکه کندیلرینه « خیریستیانسکز »
دیه‌ن وارمش کبی مسلمان اولدقلرینی ادعا ایدیورلردی.
شاپقالیلره ، خصوصیله اجنبیلره دوقونمیورلر ، حتی
اونلره فضله احترام کوستریورلردی. کنج تورك ظن
ایتمه‌سینلر دیه بن ده شاپقا کییدم. بوتون دوستلرمده شاپقا
کییدیلر. شاپقا ایله اختلالجیلرك آراسنده سربستجه کزیله‌
بیلیوردی. نه أکلنجه‌لی کونلردی ... حکومت فلان
هرشی سونمش ، عادتا تبخر ایتمش ، اوچمش کیتمشدی ،
عادی ، کوچوك چاووشلر پایتخته حکم ایدییورلردی.
اك مشهورلری حمدی چاووشدی. بو زواللی‌یی آصدیلر.
قوتنك ، اقتدارینك أك شعشعه‌لی زماننده ارمنیجه بر
غزته‌نك مخابری صفتیله کندیسیله ملاقات ایتمك ایسته‌دم.
طاش قیشلانك محتشم براوداسنده بنی قبول ایتدی. حالا
چاووش فورماسی طاشیوردی. بلنده پالاصقاسی آصیلیدی.
— نه ایستیورسك ؟
دیدی. مخابر اولدیغمی ، أرمنی ملتنك مرخص کبی
کندیسیله کوروشمك ایستدیکمی سویله‌دم . وثیقه فلان
آرامادی . فقط اوطوتمادی ده ... آیاقده قونوشدق :
— بکی نه صوراجقسك ، صور باقالم .
— اختلالدن مقصدیکز نه‌در ؟
— شریعتی چیقارمق ...
— شریعت نه دیمکدر؟ لطفاً بکا ایضاحات ویریر ـ
میسکز. بزم ارمنیلرك بوخصوصده معلوماتی یوق .

— شریعتك نه دیمك اولدیغنی علما افندیلریمزدن کیت اوکره‌ن. بنم سکا اوکره‌تمك حدم دکیل. باکه یا کلیش بر شی سویلرم‌ده کناهه کیره‌رم.

— شریعتی ناصل چیقاراجقسکز؟

— نه‌قادار مکتبلی ضابط وارسه هپسنی ئولدوره‌جکز. ژون تورك دیدکاری دینسز حریفلری بر دانه قالمایَنجه‌یه قادار محو ایده‌جکز...

هیهات... بز ژون تورکلرك تعصبندن، اتحاد اسلام طرفداری اولدقلرندن نفرت ایدرز، هرفرصتده کندیلرینه هجوم ایده‌رز. تورکلرده اونلره «دینسز» دیرلر. اویله بر تضادکه... آما هانکیسی دوغرو...

— پك اعلا افندم، سز تورکمیسکز؟

— خایر تورك فلان دکیلم...

— آرناوودمیسکز؟

— خایر، هیچ بر شی دکیلم...

— یا نه‌سکز؟

— مسلمان...

دینك باشقا ملیتك باشقا بر شی اولدیغی بو چاووشه اکلاتیلامازدی. آیریلدم، دیشاری چیقدم. اوکیجه بك اوغلنده قالدم. کزدم. بوتون عموم‌خانه‌لر، میخانه‌لر اختلالجیلرله دولمشدی. هپسی ئوله‌جك درجه‌ده سرخوشدی. الفته‌لره صاریلیورلر:

— شریعت ایسته‌روك...

دييه آوازلرى چيقديغى قادار باغريورلردى .
دنياده بو قادار مقصدسز، بو قادار ايده‌آلسز بر اختلال اولامازدى. حركت اوردوسى كلنجه بر صابون كوپوكى كبى عصيانك روحى سوندى . قهرمانلر قويونلر كبى قيشلالرده طوتوله‌رق باغلاندى . روم ايليده عسكرى يوللرده چاليشديرلق اوزره واپور واپور سلانيكه كوندريلدى. عبدالحميدك حضورنده قبولى بك اسمنده بر قاپودانى پارچالايان بحريه‌لى نفرلر آصيلدى .
بر تورك - عثمانلى آرقاداشمله آصيلاجقلرى كورمكه كيتدم . او كيجه سركه‌جيده اوتلده ياتدق . صباحلين اركندن دار اغاجلرينك قورولديغى ميدانه كلدك. داها كونش دوغمامشدى. حربيه نظارتى طرفندن بر كورولتو قوپدى . محكوملرى كتيره‌ن آرابه‌لر ايلرليوردى . آصيلاجق اولانلر بوتون قوتلريله تكبير كتيريورلردى .
اوراده‌كى ژاندارما ضابطى بزه ديديكه :
— بونلر كوزدلك ياپيورلر. اوبرلرى اوصلويدى. شيمدى درويش وحدتى تشويق ايديور. ظن ايديوركه تكبير سسلرينى ايشيده‌ن خلق كلوب اونى ايپدن زورله قورتاراجق ...
صوڭ نفسنده بيله خلقى اختلاق تشويق ايتمكدن واز كچمه‌يه‌ن بو آدامى كورمك ايسته‌دم . آرقاداشمك طانيديغى ضابطله برابر يانينه كيتدك . بو آتش يوزلى، فقط وحشى عزملى بر آدامدى . براز صارارمشدى .

حالا كنج توركلره كفرلر ايديور، اونلرك كوره جكلرندن فلان بحث ايدييوردى . چوق سويلنديرمه‌ديلر . آصديلر ... قافاسى دوشنجه بزم شهيد اولان فدا كار اختلالجيلريمزى دوشوندم . توركلر نه‌توحافدر. كندى مليتلرى كبى چوق شيئى انكار ايدرلر . غايت مكمل عالى ، فداكارانه اولان ارمنى اختلاللرينه « عصيان » بيله ديمكه تنزل ايتميورلر ، لاف آراسنده كچرسه يالكز « أرمنى كورولتوسى ... » ديه كولومسيورلردى . او قادار فداكار ويره‌ن قوجا اختلال ... أوت بو مملكتده بوكا عادتا بر « كورولتو » دينيوردى .

دوريش وحدتى أيجه بويوك بر رول اوينامشدى . فرانسزجه بر اسم ايله چيقارديغى دينى غزته‌سنك سورومى اوتوزقرق بيكى بولمشدى . عادتا بن بيله خلقك ايناتمق ايچين غايت بويوك ، غايت منطقسز بودالقلر آراديغنه قانع اولويوردم . عالى مكتبدن چيقان، الك منور كنجلر بيله دوريش وحدتينك يازيلرينى سطرى سطرينه اوقويورلردى .

هله طانيدقلرمدن بر كنج تورك واردى . بويوجك بر مأمورى . اختلال كونلرنده مبعوثانده ايدم . اونك جبندن يشيل ، آل ايكى بايراق چيقارارق :

— يابو قازاجق ، يابو ...

ديه ، شوخ، خوپپا ، سوينديكنى كوزمله كوردم. بو بر كنج توركدى . فقط ايده آل نامنه هيچ برشيسى

اولماديغندن ارتجاع ، ظلمت ، جهالت‌ده اوكا خوش كليوردی .

وقعه‌لريمی يازييورم ؟... غزته‌لرك يازديغی شيلری يازمقده نه‌معنا وار ؟ بن كندی حسلريمی، انطباعلريمی يازمق ايسترکن خبرم اولمادن قالقيور ، وقعه‌نويس ملك ايدييورم . نه ايسه ... ايشته او فورطوناده كچدی ... شيمدی راحت كبی‌يز ... بوينه قابينالر ده‌كيشييور . وكلايه كنج كنج عنصرلر كيرييور ، طالعمز ، توركيانك طالعی تعين ايتمك اوزره... بن داها مسلكی تعين ايتمدم . أرمنی فرقه‌لرينه‌می كيده‌يم : او وقت برمليتجی اولماياجقمی‌يم ؟ حالبوكه بن عثمانليلغه اعتقاد ايدييورم ، اقتصاد باغلرينك دين، تعصب، مليت باغلرندن داها قوتلی اولديغنه قانع بولونيورم .

١١ حزیران ١٩٠٩ مودا ...

بوكون بر تورکله قونوشدم، بنده چوق أيی برتأثير براقدی . مطلقا آرامزده کچن لافلری یازمالی‌یم . بو ذاتك اسمی نیازی بك ... مشروطيتك اعلانندن صوكرا اوروپادن کلمش . غایت شیقدی . باشنده فس اولماسا بر اوروپالیدن فرق اولونامایه جقدی . حقوق تحصیلی پارسده بیترمش ، برنجی درجه‌ده دیپلوما آلمشدی . مبعوث میزیقیانك أونده بکا تقدیم اولوندی . بحث پولتیقه یه دونجه بن « اتحاد و ترقی » حقنده‌کی شبهه‌لریمی سویله‌دم . کندیسی نه حکومت فرقه‌سندن، نه ده مخالف، «مستقلم»

ادعاسنده ایدی. او قادار ده کیشمش ، اوقادار مدنیله ، شمشدیکه «آه هر آوروپایه کیدن تورك بویله کلسه ... » دییه دوشونویوردم. سوزلرینی بویوك بر دقتله دیکله‌دم:

« اتحاد وترقیدن شبهه‌کز یك بوندر ! دییوردی ، پان تورکیزم پان اسلامیزم ، فلان آوروپا خیالپرورلرینك افتراسیدر. برده بر مثل واردر ، بیلورمیسکز ، « کیشی کیشی‌یی کندی کبی بیلیر . » آوروپاده مشئوم صنعی بر جریان یاشار . ملیت ، قومیت جریانی ! اوراده هر شیء ملیت رنکنه بویارلر. مثلا فرانسزلرك عرقجه بر وحدتلری اولمادیغی حالده او قادار ملیتپرور ، او او قادارملیتده متعصبدرلرکه پارس قوکتلری بیله آلمانلرله مناسبتده بولونمازلر. آلمانیاده هر شی ملیدر. حتی سوسیالیزم بیله ... بویله بر محیطده « حکم » لرده ملی اولارق ویریلیر . مثلا رەنەپینون بر کتابنده « تورکلر » آلدقلری عسکرك ایچندن عرقجه تورك اولانلری استانبولده ، ادرنه‌ده ، ماکدونیانك معتدل ، کوزل یرلرنده استخدام ایدرلر ، غیر تورکلری یمنه فیزانه ، اك اوزاق یرلرده کوندریرلر. » دییور. حالبوکه عثمانلی حکومتی تمامیله بونك عکسنی یاپمشدر. آرناوودلر ، وعربلر هپ خاصه اوردوسنه کیرلر. ییلدیزك راحت قیشله لرنده عسکرلکلرینی یاپارلر. یمنه ، فیزانه ، ماکدونیایه هپ تورکلر ، یعنی آنادولو چوجوقلری کیدر. حتی یمنه « تورك مزاری » دیرلر. شیمدی یه قادار

خاستالقله ، حربله بر میلیوندن زیاده آناطوللو تورکك
یعنده ئولدیکنی روایت ایدرلر. موسیو ره‌نه پینون یالآن
سویله‌مك ، بزه افترا ایتمك ایسته‌میور . اونك کندی
منطقی تورکلرك بویله یاپمسنی ، یعنی ایمپراطورلغك فنا ،
اوزاق یرلرینه غیر تورکلری کوندرمه‌سنی قبول
ایدییور. بزمده بویله یاپدیغمزه حکم ایدییور. چونکه
فرانسه‌ده بر قاچ عنصر اولسه اونلر مطلقا ایلك پشین
فرانسزلری دوشونه‌جکلردر. کذالك بوعصرده اسلاو
اتحادی ، جرمان اتحادی ، لاتین اتحادی اوروپا
سیاستنك آنا خطلریدر. هپ بو اوچ ایده‌آل اطرافنده
اونلرك پولیتیقاسی ثابت ، متحول شکللر آلیر. بویله
ایده‌آللرك دوغدیغی محیطده انسانی ، نجیب بر سیاست
دوشونوله‌بیلیرمی ؟ آوروپالیلر هر ملتی کندیلری کبی
صانیورلر. تورکلرکده « تورکلك » دییه بر ملیتلری ،
تاریخلری ، امللری اولدیغنه احتمال ویرییورلر .
یا گلیورلر. چونکه حسلریله محاکمه ایدییورلر. بزه
دائر هیچ تدقیقات یاپمادن ، هیچ بر تورکك عقلندن
کچمه‌ین « پان تورکیزم » خیاللرینی اویدورویورلر .
صوکرا سزك کبی ایچمزده یاشایان ، بزم ایچمزی
طیشمزی بیلن خریستیان وطنداشلریمزده اوروپا خیال
پرورلرینك دوزدوکاری بویالانلره اینانیورلر. وطنمزده،
یاشادیغمز مملکته کیم « تورکیا » دیر؟ یالکز اوروپالیلرله
اوروپا غزته‌لری بومعناسز اسمی چیقارمشدر. ایشته

تنظیمات معارفی میدانده ... هیچ بر مکتب کتابنده ، هیچ بر جغرافیا کتابنده « تورکیا » دییه بر مملکت اسمنه راست کلیه جکسکز. اوروپای عثمانی ، اسیای عثمانی ، افریقای عثمانی » صوکرا هپسنه بردن « ممالك عثمانیه » دیرز. کندی تاریخلریکزی طبیعی بیلیرسکز . برده بزم مکتبلریمزده اوقوتدیغمز تاریخلره باقیکز . بر « تورك » کلمه‌سی بولامایاجقسکز . بوندن باشقا بزم تاریخلرمز بالخاصه تورکلك علیهنده ترتیب اولونمشدر . هلا کو ، تیمورلنك کبی دنیانك اك بویوك جهانکیرلرینی صرف تورك اولدقلری ایچین ، کفرلر . لعنتلرله تاریخلریمزده یاد ایدرز. صوکرا سزار ، اسکندر ، ناپولیون حقنده تاریخلرمز احترامده قصور کوسترمزلر . حتی بونلر ایچین شاعرلریمزك بعضلری شعرلر بیله تنظیم ایتمشلردر. هله اسکندر ادبیاتمزده عادتا بر تلمیح اولمشدر. هر ملتك شاعرلری کندی ملیتلرینی ، تاریخلرینی ، عنعنه‌لرینی ترنم ایدرلر. بزم شاعرلردن نه یکیسی ، نه اسکیسی ، تورکلکه دائر بر کلمه یازمادقلری کبی کندی ملیتلرندن بحث ایجاب ایدنجه « اتراك بی ادراك » دیمشلردر. مملکتمزك صوك شاعری توفیق فکرت مشهور « رباب شکسته » سنده علاج ایچین اولسون بر « تورك » کلمه‌سی کچیرمه‌مشدر، محمد امین بك عثمانلیلرجه بر فانته‌زیدن باشقا بر شی دکلدر . ایشته کندی ملیتنی تاریخیله ، معارفیله ، ادبیاتیله بوقادار انکار ایتمش بر ملت کندی ملیتی

اساسنه مستند بر «اتحاد» ایده‌آلی یاپابیلیرمی؟ اوروپالیلر
بزی تدقیق ایتمدکلرندن بویله برایده‌آلك وجودینه احتمال
ویره‌بیلیرلر !... آرامزده کیلر بوقادار صافلق کوسترمه‌
ملیدر. مملکتمزده «تورك، تورکلك، تورکیا، تورکیات»
کلمه‌لرینك مدلوللری اولمادیغی کبی «تورکجه» دینه‌ده بر
لسان یوقدر. بیلورسکزکه لەنکوویستیك علمی
«هر لسان بر لساندر» دیر. بز عثمانلیلر بو قاعده‌یی
عصرلرجه اول بوزمشز. یکی صنعی برلسان یاراتمشز.
تورکجه صرفی، تورکجه نحوینی یالکز عوامله قادینلر
قوللانیرلر. متفکرلریمزك، عالملریمزك، ادیبلریمزك، ایریجه
«عثمانلیجه» نامی تحتنده اوچ لسانك اتحادندن مرکب
برتحریر لسانی واردر. بولسانده اوچ لسانك کلمه‌لری،
قاعده‌لری بولونور. واقعا هر لساندن هر لسانه کلمه‌لر
کچه‌بیلیر. مثلا انکلیزجه‌نك برچوق کلمه‌لری فرانسزجه‌در.
فقط انکلیزله‌شمش، انکلیزجه قاعده‌لرینه تابع اولمشلردر.
عثمانلیجه‌ده ایسه عکسی... عربجه کلمه‌لری عربجه، عجمجه
کلمه‌لر عجمجه قالمشلردر. عوام، قادینلر بونلرك
تلفظلرینی بوزارق تورکجه‌نك سلیقه‌سنه، تجویدینه کوره
ده کیشدیردکجه «غلط» نامی تحتنده همان عثمانلی عالملری
تصحیح ایده‌رلر. صوکرا دنیانك هیچ برلساننده اولمایان
برحادثه... عثمانلیجه‌یه، عربجه، عجمجه قاعده‌لر اداتلرده
کیرمشدر، «برلسانه طبیعته مخالف» یابانجی لسانلردن
آنجا صرف، نحو قاعده‌لری قونولاماز. چونکه لسانلر

بر (مؤسسه) اولدیغندن ده کیشدیریله‌مز» دیینلرك یالانلری
میدانه چیقمشدر. تورکجه‌نك اساسنده «مذکرلك مؤنثلك»
یوقکن عربجه‌نك بوتون مذکر، مؤنثلك قاعده‌لرینی،
تطابقلرینی عجمجه‌نك ترکیب قاعده‌لرینی، اداتلرینی قبول
ایتمشز. هرنه‌قدر کویلولرله عوام، داها دوغروسی خلق
بوصنفی، بوزنکین لسانی قبول ایتمه‌مشلرسه‌ده شاعرلر،
ادیبلر، حکومت بوموضوع «عثمانلیجه» لسانی یازمشلر،
قونوشمشلردر. کنج ادیبلریمز لسانی داها زیاده مغلقلا-
شدیریورلر، بوخصوصده فکرتك، فائق عالینك،
سلیمان نظیفك، بالخاصه حسین دانشك بویوك خدمتلری
سبقت ایتمشدر. عثمانلیجه، ایلك واضعلرینك، اسکی
شاعرلرك، ترکیسینك لسانته دوغرو یاقلاشمغه باشلامشدر.
ادبیاتده براز داها فعالیت اولسه برقاچ سنه‌یه قادار، ناصیلسه
قالان تورکجه کلمه‌لر، صفتلر، فعللرده تحریر لساننده‌ن
قالدیریلاجق... «اتحاد» ایچین برنجی واسطه لساندر.
کندی لسانی بویله تونودورمکه، قطعیاً ملی ادبیاتی
سطرلره لچیرمه‌مکه عهد ایتمش بر ملت ناصل اولورده
ملتداشلریله برلشه‌بیلیر؟ عثمانلیلر «ممالك عثمانیه» نك
خارجنده‌کی تورکلری آصلا طانیمازلر. اونلرله هیچ
برمناسبتلری یوقدر. هم اولامازده... آرتیق سویله‌یکز
«تورکیزم» افتراسی قادار بودالاجه بر افترا اولورمی؟

بعض سیاسی فرقه‌لرك تورکجیلك کبی اساسسز بر
ایده‌آلی اولسه بیله عثمانلی حکومتی دائما عثمانلی قالاجق،

« عثمانلیلق » خارجنده خصوصی بر ملیت طانیمایاجقدر .
عثمانلیلق سیاسی بر ملیتدر . تاریخله ، عنعنه ایله هیچ
مناسبتی یوقدر. تنظیمات ایله برابر تأسیس ایدیلمشدر. بو
واقع ، بو تاریخسز ملیت صوك درجه ترقی‌یه ، انکشافه
مساعددر ... مختلط عنصرلردن بر ملیت ... زمان ،
مشروطیت بو حادثه‌یی دوغوراجق ، تاریخسز اولونجه
طبیعی تعصبسز قالاجق اولان بو عثمانلی ملیتی یاریم عصر
ایچنده دیو آدیملریله تعالی‌یه ، ترقی‌یه یوكسه‌له‌جكدر.
شرقده هنوز هرشی حكومتده‌در. باب‌عالینك تأسس ایتمش
روحی اویله قوی ، اویله دینجدركه ، ایشته سزی تأمین
ایدییورم ، نه اتحاد اسلامجیلرك ، نه تورکجیلرك هیچ بر
ایده آلی اورایه حلول ایده‌مز. عثمانلی حكومتنك شعاری :
« بلا تفریق جنس ومذهب » تركیبنك ایچنده‌در. هله
بر تورك آصلا بر روم ، بر ارمنی ، بر آرناوود ، بر
بولغار ، الخ ... كبی تاریخی ملیتی نامنه اك كوچوك
بر حق بیله ادعا ایده‌مز. « تورك » لفظی قانونلردن ،
تاریخلردن ، جغرافیالردن ، حتی بوتون دماغلردن
سیلنمشدر . عثمانلی ، عثمانلی ، عثمانلی ... حكومتك
یورودیكی بو غایه اوقادار تجیب اوقادار انسانیدركه بونی
آكلامق ایچین تنظیماتك انسانیتجی ذهنیتنی آراشدیرمق
ایستر. تنظیماتده تاریخ ، كین ، غرض ، ملیت یوقدر،
اكر حقیقی عثمانلیلق تأسس ایدسه دنیانك ینكی وطنمز
اولور. امابوكا یالكز باب‌عالینك عنعنه‌سی موفق اوله‌ماز.

.... نیازی بك ایکی ساعت سویله‌دی . عثمانلیلغك قیمتنی آکلارکبی اولدم. تورکلر حقیقتهٔ ملیت ادعاسنده دکیلدیلر . دینی تعصبلری معارف ایلرله‌نجه ، یعنی ترقی باشلار باشلاماز اوچوب کیده‌جکدی. بوکورولویوردی. هم بو نه عالیجنابلقدی ؟ تاریخندن ، عنعنه‌سندن واز کچمك !... شمدی خاطرلایوردم . سوزده تورکلرك ایچنده أك ده‌موقرات، أك میلیتیر و راولان احمد مدحت بیله مشروطیتك ایلك کونلرنده نشر ایتدیکی بر مقاله‌ده پادشاهلك خاندانندن باشقا تورکیاده هیچ بر تورك عائله بولونمادیغنی یازییوردی .

نه تضاد یاربی ! حالبوکه بز کوردلرك بیله ارمنی اولدقلرینی ادعا ایده‌رز .

۱۵ تموز ۱۹۰۹ ، مودا ...

بو کون واپورده نیازی بکله راست کلدم . ینه قونوشدق . بو آدام بکا « عثمانلیلق » آبده سنك یکانه صنعتکاری کبی عالی ، معصوم ، نجیب کورونویور . هله فرانسزجه قونوشورکن اوقدار نازك ، اوقدار کبارکه ... آه بوقابا تورکجه اونك آغزینه یاراشمایور . بکا :

— یاقینده بر جمعیت تشکیل ایدییورز ، دیدی ، « بلا تفریق جنس ومذهب » هرکس کیره بیله جك .

— سیاسی بر جمعیتمی ؟

دییه صوردم :

— اولا علمی ، اجتماعی ... صوکرا ، یعنی تکاملندن صوکرا سیاسی ...

کولدم ، ایشته تورکیاده‌ده مختلف جریانلر باشلامق اوزره‌یدی . تکرار صوردم :

— غایه‌کز نه‌اوله‌جق افندم ؟

— عثمانلیلق ...

— عثمانلیلق اولان برشی... واراولان برشی‌ناصیل برغایه ، برهدف اولابیلیر .

سیاه کوزلری پارلایور ، یوزنده محزون ، فقط قطعی برعزمك عکسی کولکه‌له‌نیوردی .

— موجود « عثمانلیلق» یالاندن باشقا برشی دکیلدر ، دیدی ، روملرك پطریقخانه‌سی وار ، آیری لسانی وار ، آیری مکتبلری وار . أرمنیلرك کذا . بولغارلرك کذا . صربلرك کذا . عربلرك کذا . آرناوودلرك ، سائر عثمانلیلرك‌ده اویله ... اوحالده نره‌ده حقیقی ، « بر » ، « یکپاره ، یکوجود » عثمانلیلق ؟ باب عالی بو آیریلغی انکار ایدییور . آما کوره‌ن بر کوزدن بو حقیقت صاقلانیلاماز . تنظیماتك یاراتمق ایسته‌دیکی « عثمانلیلق » داها دوغامامشدر .

— فقط او ناصل دوغابیلیر ؟

دییه صوردم .

— بوتون عنصرلری قایناشدیروب برله‌شدیرمه ایله ...

— بونی ممکنمی ظن ایدییورسکز ؟

— تماميله ...

دوشوندم . نیازی بك بو ظننه بوتون موجودیتیله اعتقاد ایتدیکی سوزلرینك قطعندن اکلاشیلوردی . دوام ایتدی :

— أکر عثمانلیلقده‌کی بوتون عنصرلرك قایناشاجقندن ، بر اولاجغمدن ، بر آن شبهه‌لنسه‌م عثمانلیلغی اساسندن انکار ایتمش اولمازمی‌یم ؟... «بلاتفریق جنس ومذهب» بونه‌دیمکدر بیلیورمیسکز ! «هیچ بر جنس ، هیچ بر مذهب یوق ، یالکز عثمانلیلق وار ! » دیمکدر . تنظیمات جنسلك ، مذهبك آراسنده مساوات اعلان ایده‌رك ، اونلرك یاهیچ اولماماسنی ، یاخود بر اولماسنی ایسته‌مشدر . بو بویوك املی یالکز کاغدلره یازمش . قانونلره کچیرمش . یعنی خیالده براقمش . فعله چیقارامامش . مثلا اویکپاره ، یکوجود » عثمانلیلق ایچین تك بر لسان تك برملیت ، تك بردین ، تك برتربیه ، تك برتاریخ ، تك بر معارف ابداع ایده‌مه‌مش .

— لاکین بوناصیل ممکن اولوردی ؟

— پك اعلا ممکن اولوردی ! أکر ممکن اولماسایدی « عثمانلیلق » یالانی اختراع ایتمکدن نه فائده چیقاجقدی ؟

حقیقةً بن ده دوشوندم . عنصرلرك هپسنی قایناشدیروب تك برلسان ایله قونوشدورمادن ، تك برتربیه ایله ، تك برمعارفله یتیشدیرمه‌دن « یکپاره ، یکوجود » بر مؤسسه تأمین اولونامازدی ؟ أوت مطلقا تنظیماتجیلر بو خیالی حقیقت یاپاجقلرینه قائلدیلر . ایلك دفعه کندیلرینك

منسوب اولدقلری تورك ملیتنی تورکلره اونوتدوردیلر.
«تورك» کلمه‌سنی تاریخلرندن ، ادبیاتلرندن ، «تورکیا»
کلمه‌سنی جغرافیادن قالدیردیلر. ایشته موفق اولدیلر.
دینك بر ملت کندی مؤسساتنی ، عنعناتنی ، لسانی ،
حتی ملیتنك اسمنی بیله اونوتابیلیرمش. نته‌کیم حمدی
چاووش بکا «تورك اولمایوب مسلمان اولدیغنی» سویلمشدی.
تورکلر حاکم ایکن بویله ملیتلرینی ترك ایدوب موضوع،
واقع «عثمانلیلق» ملیتنی قبول ایتدکلری، هم ایچلرندن
هنوز کیمسه بوکا اعتراضی ایتمدیکی حالده دیکر ملتلر
نیچین اونلری تقلیددن کیری قالسینلر؟...

دوشونیوردم. بونه توحاف اولاجق! فقط بوعینی
زمانده نه انسانی ، نه مدنی ، نه معاصر بر ملیت اولاجق؟
یکی بر لسانله ، یکی بر اخلاقله ، یکی بر غایه ایله ، یکی بر
دین ایله، یکی بر تربیه ایله یوکسله‌جك اولان یکی «عثمانلی»
ملیتی احتمال ارضده عمومی مشترك انسانیت دیننك
واضعی کبی سعادت ، تعالی مشعله‌لری طوتوشدیراجق.
دوشونیوردم ... «آه ، بو خیال حقیقت اولسه ... »
دییوردم.

۱۸ آغستوس ۱۹۰۹ مودا ...

هوا اوقادار صیجاقکه ... باشم آغرییور. عینی زمانده دهشتلی بر نزله‌نك کوروتمه‌ز گملری آلتنده نفس آلامیورم. شیمدی نیازی بکدن بر مکتوب آلدم. فکرلرم قارما قاریشیق! بوغوجی برقرارسزلق بحرانی گچیرییورم. عجبا بن‌ده ملیتپرور، بن‌ده خبرم اولمادن محدود بر آدام، بویوك انسانیت فکرینی احاطه‌دن عاجز بر شووه‌ن‌میییم؟

بومکتوبك اصلنی صاقلایاجغم. شاید قایب ایده‌رسه‌م دییه بورایه‌ده قوپیا ایدییورم:

۱۷ آغستوس ۹ ۱۹ ، یانقالق

« عزیزم موسیو هایقیان ،

« کچن آی واپورده سزه بحث ایتمش اولدیغم جمعیتی تشکیل ایتدك . قلوبمزده آچیلدی . حکومت ایسته دیکمز مساعده یی هیچ کچیکدیرمه دی ، ویردی . پروغرامز ، اساسلریمز باب عالینك بوتون مقاومتلره رغماً تعقیب ایتمك ایسته مه سی لازمکلن غایه یه چوق موافقدی . اوت ینه بلا تفریق جنس ومذهب ... حکومته ویردیکمز بیاننامه ده شونلری یازدق :

۱ — « عثمانلی قاینا شما » قلوبنه « بلا تفریق جنس و مذهب » هرعثمانلی کیره جك .

۲ — عثمانلی نامی آلتنده طوپلانان ملیتلره عمومی ، مشترك برتربیه ویریله جك ، تورکلك کبی سائر عنصر وملیت حسلری یاواش یاواش ابطال اولوناجق .

۳ — « عثمانلی » وطننك برلکی تأمین ، یکی بر « عثمانلی » وطنپرورلکی احداث ایدیله جك .

٤ — بوتون عثمانلیلره عمومی ، مشترك برلسان اوکره تیله جك ، بو عمومی عثمانلی لسانی عثمانلی معارفنك ، ادبیاتنك ، علمنك لسانی صاییلاجق .

۵ — مکتبلرده عثمانلیلق خارجنده هیچ بر قومیته ، ملیته قیمت ویریلمیه جك . عثمانلی مملکتی چوجوقلری کندی اسکی ملیتلرینك قومیتلرینك تاریخلرینی ، ادبیاتلرینی اوکرنمیه جکلر .

٦ — قلوبمزك غایه سنه وصول ایچین غزته لر ، رساله لر چیقاراجق ، قونفرانسلر ویره جك . الملك آدم اولارق « اذابهٔ عناصر » شعبه لری آچاجق خلق آراسنده کی متقابل دینی تعصبلرك ، ملی اشتیاقلرك سوندورلمسنه چالیشیلاجق .

فقط بو اساسلر اوزرنده یوریمك دکیل ، حتی بونلره یاقلاشمق ایچین چوق بویوك غیرتلر ایستیور . شیمدی ایده آل زی علم ، فن نقطه سندن تدقیق ایله حرکته باشلایاجغز . قلوبمزك اداره هیئتی ، علمی انجمننده بالکز تورك عثمانلیلردن دکیل ،

روم، یاهودی ، له‌وانته‌ن ، عرب ، بولغارده وار. بن اداره هیئتنه، انجمنه أرمنی اولارق سزك کیرمه‌کزی آرزو ایدییورم. آرقداشلرمه فکرمی سویله‌دم . سزك کوردیکنز عالی تحصیل یاربنکی مشترك انسانیته برنمونه اولاجق . «عثمانیلق» ایده آلنی ناصیل نجیب بولدوغکزی آکلاتدم. آرقداشلرمزك ایچنده هیچ مجهول کیمسه یوقدر . ناموسلرینی ، عرفانلرینی بوتون عثمانلی مملکتی طانیر ، سزده طانیرسکنز . باقکز :

دیپاماندیس افندی
نیکفور آنکلیف افندی .
نیقولاویچ افندی .
فراشارلی نادر بك .
موئیز بوری افندی .
صالح العینی افندی .
جاسم الکردی بك .
لوئی دوران بك .
سعدالله بهجت بك .
حسن رودی بك .
شاعر صاعد بك .
جلیل منعم بك .
خوجا یای افندی .
دوقتور اثرالله ناطق بك .

بویوك املمزك انتشارینه اشتراك ایستیورسه‌کز ایکی سطرله موافقتکزی یازیکز . اوکنزده پازار ایرتسی کونی سلیمانیه جاده‌سنده‌کی «١٠» نومرولی لوءه تشریف بیوریکز.

باقی امید ... « عثمانلی قاپداشا » قلوبی
مونت کاتبی

یازی

نه یازسه‌م ! أوتمی ؟ خایبرمی ؟ ... بو کون عقلم باشمده دکیل . راحتسزم براز دوشونه‌یم . ذاتاً همه‌ن موافقت هویداللق اولمازمی ؟

۲۰ آغستوس ۱۹۰۹ مودا ...

راحتسزلغم دوام ایدییور . نزله ظن ایتدیکم شی
کوتو بر « قورباتور ... » مش . بو صیجاقده نرده
صوغوق آلمشم؟... عقلم ایرمیور . یارین برازقالقابیله جکم.
دوقتور :

— یات ، هیچ دیشاری چیقما ...

دییور . بو اونلرك عادتیدر . أیی اولورسه‌م نه‌یه
محبوس قالایم؟ ذاتاً بازار ایرتسنه أنجه وار . نیازی

بکه شیمدی جواب یازدم . « عثمانلی قایناشما » قلوبنه
کیره‌جکم . ایکی اوچ کون نافله دوشوندم. بویله بر قلوبه
کیرمکده هیچ بر محذور یوق . لاکین بزده « وهم »
بر علت ، خاین ایکنجی بر طبیعت اولمش . حالا کندی
ملیتلرینی چوقدن ترك ایتمش اولان زاواللی تورکلردن
چکینمك .... بو حقیقتة معناسز ... هم بو قلوبده تورك
اولمایان یالکز بنمی‌یم ؟ روم ، آرناوود ، صرب ، عرب
حاصلی هر ملتدن وار . بنم ملیتم تهلکه‌یه اوغرارسه
اونلرکی‌ده اوغرار ...

۱ أیلول ۱۹۰۹ ، مودا ...

داها أبی اولامادم. «عثمانلی قایناشما» قلوبی اعضالرندن
نه‌قادار تورك وارسه هپسی مکتوبله خاطرمی صوردیلر .
دیکر قوملردن اولان اعضالر هیچ آلدیرمیورلر .

۲۱ تشرین اول ۱۹۰۹ مودا ...

بوکون قلوبه کیتدم . بنی حرارتله قبول ایتدیلر . بنا غایت بویوکدی . اشیا پك محتشمدی . قلوبك مصرفنی تورك اعضالر عهده‌لرینه آلمشلر. نیازی بك غالبا چوق زنکین . اجتماع صالونی کوچوك بر سرای دیوانخانه بکزییوردی. اوشاقلرك هپسی رسمی البسه‌لر کیمشلردی.

اجتماع حقیقةً علمی ایدی . « اجتماعی مؤسسه‌لر کندی کندینه‌می تأسس ایدر ، یوقسه تأسیس ایدیلیر؟ » مسئله‌سی موضوع ایدی . هرکس سویله‌دی . حقیقةً اعضا شمدی‌یه قادار کوردیکم آدملرك اك مکمللری...

مناقشه‌دن بر نتیجه چیقمادی ، داغیلدق . رئیسی ساعد بك.. بوچوق ده کزلی بر آدام؛ حقیقةً شعاری:

ملتم قوع بشردر ، وطنم روی زمین
اولان بر عالم ...

۷ مارت ۱۹۱۰ . مودا ...

آلتی آی نه چابوق کچمش ... بنم ایشلرم بوزولمغه باشلادی « عثمانلی قاینا شما » قلوبنه منسوبیتمی بزمکیلردن کیمسه‌نك دویدیغی یوق ... چونکه بز هیچ کوروالتو یاپمیورز. هنوز نه‌غزته، نه‌رساله نشر ایتدك . مذاکره‌لریمزدن دائما ثابت بر نتیجه چیقمایور . باشلادیغمز ایش اوقادار بویوك ، اوقادار مشکل که کندم ایچنده اولماسه‌م . « بو آنجاق بر خیالدر » دییه‌جکم .

فقط نیازی بکك بر سوزی هیچ قولاغمدن چیقمایور:

اولماز اولماز ، دیمه ، اولماز اولماز
کوزه‌لم عالم امکاندر بو ...

۱۱ مایس ۱۹۱۰ . مودا ...

آه کوزه‌ل استانبول ... آرتق سـکا وداع ایتمك ایجاب ایدییور . بر هفته‌یه قادار مارسیلیایه کیدییورم . سکسه‌ن لیرا معاش .... طوراقیان قونپانیه‌سنك وکیلی اولدم . نیازی بك حرکتمی ایشیتدیکی وقت :

— بز سکا بومعاشی ویریرز ، قال ...

دیدی . حقیقةً نه‌غریب ، فقط نه زه‌نکین آدم ... قبول ایتمه‌دم . مأیوس اولدی . هیچ اولمازسـه مخابر اعضا اولمامی رجا ایتدی .

شیمدی‌یه‌قادار اوروپاده یاشامامشدم . باقالم اوحیات ناصیل ؟ .. مع هذا بواودامی براقمایاجغم . هر فرصتده بوشاجق ، ینه بومنظره‌یه ، بو سکون ، بوشعر ایچنده اویویان فنه‌ره قاووشاجغم :

ایک تشبث

٢

صوكنجى اولان

ایلك تشبث

٢٣ نیسان ١٩١٢ مودا ...

دون استانبوله كلدم. دوغرو اودامه قوشدم. آه
ایشته ینه یاز... روبدیالرك باغچه‌سی ینه چیچك ایچنده...
سیاسیات پاطلامش بر اغم ایکره نجایکله مملکتك هر
طرفنی صارمش ... قاپلامش، صانکه ایکی سنه کچمه مش.
بن، دون بورومه گیتمشم. برصباح یدی و بوریله اودامه
کلمشم ... أوت حیات ، رؤیادن باشقا بر شی دکیل .
کتابلریمی دوزه‌لتدم. قولتوغمی ینه پنجره‌نك یاننه چکدم.

طیبق أسکیسی کبی ... شیمدی ایکی سنه کیری یه دونمشم، ایکی یاش داها قازانمشم صانیورم ...

بو توخاف ، بو معصوم حسله دفتریمی بولدم . یازدیغم یکرمی اوتوز صحیفه‌یی اوقادار لذتله اوقودمکه ... نیچین هر کون یازمامشم ... یازیق ، یازیلمایان کونلرم ، وقعه‌لرم ماضینک ایچنده قایب اولمش . حالبوکه ایشته یازدقلرم ... اونلر دیپ دیری دورویور . اوقودقجه تکرار یاشایورم ...

عجبا « عثمانلی قایناشما » قلوبی‌ده دورویورمی ؟.. کیتسه‌م نیازی بکی کورسه‌م ...

یورغونمی یم ؟ بر تورك کبی که‌رینیور : « یارین انشاالله ... » دییورم. فقط عجله‌سی نه ؟ یاواش یاواش... تورکیانك حیاتنده‌کی شعار « یاواش یاواش » در .

شیمدی چیقایم ، ایکی سنه‌در کورمدیکم آیدیناق سوقاقلری ، رؤیالی ساحللری کزه‌یم . طاتلی، سرین روزکارلری قوقلایایم .

۲۸ نیسان ۱۹۱۲ مودا

دون قلوبه کیتدم . مذاکره‌یه داخل اولدم. ایکی سنه‌در اعضا ییرمی دفعه اجتماع ایتمش . هیچ بر مثبت نتیجه چیقارمامشلر. کاتب عمومی نیازی بك :

— شیمدن صوکرا آیده ایکی دفعه طوپلاناجغز .

دییور. بن آرتق استانبولده قالاجغمدن، مارسیلیایه کیتمیه‌جکمدن چوق ممنون ... انجمن اوداسنده کندیسیله اوزون اوزادی‌یه قونوشدم . ایلك اجتماعده قطعی پروغرامك قرارلاشدیرلمسی لازممش ... اولا لسان مسئله‌سی ... لسان ایچین ایکی سنه‌در سوز سویلنمش . کندیسی « اسپرانتو » لساننك قبولنه متمایل ... اعضادن بعضلری لاتین لسانی ایستیورلرمش .

٢٤ مايس ١٩١٢ مودا

دون دبياماندیس ایله کوروشدم. توقاتلیانده بر آرقاداشنی بکلیوردی. «عثمانلی قایناشما» سنك لسانی «أسپرانتو» اولورسه بونی هپسنك قبول ایدوب ایدهمیهجکلرینی صوردم، کولدی:

— تورکلرك ذاتاً لسانلری یوق، دیدی، اونلر بلکه قبول ایدهبیلیرلر. فقط روملرك بش اون بیك سنهلك مکمل لسانلری، ادبیاتلری وار.

هیچ ارمنیلر أرمنیجه‌یی براقیرلرمی! بن ده بونی دوشوندم،

۳۰ حزیران ۱۹۱۲ مودا

بن انجمنه‌ده دوام ایدییورم. شیمدی فرقه واردم. اجتماعلرده عرب ، روم ، آرناوود، صرب ، بولغار ، اولاح ، یاهودی ، اعضالر بولونیورلر. بز سکز کیشی ایله مذاکره‌لریمزی یاپیورز. تورك اعضالرله ... بن ده آرتیق بو قاینامش « یکپاره ، یکوجود » عثمانلیلق ایده آلنك حقیقتدن چوق ، آما پك چوق اوزاق بر خیال اولدیغنه قائل اولدم. اعضانك یاواش یاواش قاچیشمالرینه سبب نیازی بکله صاعد بکك عاملی نظریه‌لری اولدی، بو ذاتلر دییورلرکه :

« عثمانلیلق ایچنده آیری آیری جماعتلر وار. بو جماعتلر فردلرینك آرزولرینی یوتارق قومی اراده‌لر دوغورمش ، عثمانلیلغی قایناشدیرمق ایچین فردلری جماعتلرندن آییرمق لازم. فرد جماعتندن آیریلیر ، یعنی اراده‌سز قالیرسه او وقت اوکا یالکز کندی « ارزو » سی حکم اولور؟ فرد منفعتندن باشقا بر شی دوشونمز. بویله یالکز کندی ارزولری ، یالکز کندی منفعتلریله یاشایان فردلر اقتصاد باغلریله طوپلانیر ، عثمانلیلغی تشکیل ایده‌رلر. اونك ایچین ایلك هجوم اولوناجق نقطه‌لر جماعت مؤسسه‌سنك دیره‌کلری اولان ملیت ، دین ، اخلاقدر. بو دیره‌کلر ییقیلنجه فردلر کندی عضوی آرزولریله قارشی‌یه قالاجقلر ... »

منسوب اولدقلری جماعتلردن آیریلمق غیر تورك اعضالردن هیچ برینك ایشنه کلمه‌دی. قلوبه اوغراماز اولدیلر. بن اصرار ایدییوم. مذاکره‌لری هیچ قاچیر-میورم. بوتون قرارلرده امضام وار.

کورویورمکه بو تورکلر ناموسسز آداملر دکیل. فقط هپسی ایده اولوغ ... « عثمانلیلق » وهمی اونلرك بوتون منطقلرینی ، محاکمه‌لرینی اویوتمش.

٥ تموز ١٩١٢ . مودا

ایکی سنه اولکی فکرلرم بوکون تماميله ده کیشمش بولونیور. دون دفتریمك باش طرفلرینی اوقودم. آمان یاربی! بن، دیقران هایقیان، باباسی أرمنی ملیتنك باشـدن جانلانماسی ایچین آلەولەنن اختلالده عاملك ایدەرکن ئولدورولەلان ئوکسوز، بر آن، عثمانلیغه اینانمشم ها...

«عثمانلیق» نەدر؟ قاینانشما قلوبی بونك معناسنی بکا اوکرتدی:

١ — عثمانلی نامی آلتنده یاشایاجق تورك مورك هانکی ملتدن اولورسه اولسون، ملتلر، کندی ملیتلرندن واز کچەجکلر.

٢ — دینلرندن، مؤسسەلرندن، لسانلرندن، یاواش یاواش آیریلاجقلر.

٣ — جماعتلرينك الهام ايتديكى « اراده » لرى صنعى بر نسيان ايله اونوتاراق يالكز فردى ، يالكز شخصى، عضوى « ارزولريله » ياشاياجقلر .

٤ — «عثمانلى» نامى تحتنده برلشه‌رك يكى، تاريخسز برمليت حصوله كتيره‌جكلر .

بونلرك هپسى اوقادار بوش ، اوقادار امكانسز شيلر كه! «عثمانلى - قايناشما» قلوبى اعضالرينك ناصيل بويله چوجوقجه برفكره قاندقلرينه شاشيورم. بو آداملر يالكز منطقلريله ايش ياپمق ايستيورلر . بيلميورلركه تاريخده، اجتماعياتده منطق ايش كورومز. طبيعى فرانسز انقلابجيلرى كبى دوشونيورلر . اونلرده منطقله برشى ياپيورز ظن ايتمشلر ، دينلرنى ، تاريخلرنى، حتى سنه‌لرك اسملرنى بيله‌ده كيشديرمشلردى. چوق سورمه‌دى، منطقلرى ده، كنديلرى ده پريشان اولديلر. اونلرك غايه‌سى « انسانيت» ايدى . « عثمانلى - قايناشما » قلوبنك اعضالرنده‌كى ايده‌آلده آشاغى يوقارى به « انسانيت » فكرى ... توركياده‌كى عنصرلرده ، فردلرى بر برينه - شخصى منفعتلك پك فوقنده قدسى بر احتراص ايله - دوشمان ايدن جماعت روحلرنى ئولدورمك .. خصوصى موضعى، جغرافى بربين‌المليت تأسيس ايتمك ...

يارين ينه اجتماع وار . بن بو سفر براز اونلرى خبردار ايتمك ايستيورم .

۲۸ تموز ۱۹۱۲ مودا

اوالکی کون هوا براز باغمورلو ایدی. قلوبك اجتماع صالوننده شپسنی حاضر بولدم. هپسی دینجه ، یالکز تورکلری دیمك ایستیوردم. ایلر وازکه نه دیاماندیس ، نه آنکه‌لوف ، نه نیقولاویخ ، نه‌ده دیکرلری قلوبه اوغرامیور.

روزنامه‌ده لسان مسئله‌سی واردی.

دوقتور اثرالله ناطق لاتینجه ایله عبرانیجه‌دن برینك قبولنی تکلیف ایدییوردی. بالخاصه :

— عبرانیجه ، اك مكمل لساندر !

دییوردی. لاتینجه‌یی حسن رودی بك ایستیوردی. بونك کوزلکلی کنیج بر بك ... غایت شیق ، دیکر

ارقاداشلری کبی زنکین . عینی زمانده محرر . هر اون
بش کونده بر بشیوز صحیفه‌لك کتاب نشر ایدییورمش .
— لاتینجه هر نه قادار پاشامیورسه ، جانلاندیرا
بیلیرز . باشدن لسان آرامغه نه‌حاجت ؟
دییور ، سعداه بهجتی کندینه اڭ صادق بر معین
صاییوردی .
خوجا بالی افندی اعتراضی ایدییوردی . بو ذات
بزم قلوبه کلمکله برابر مدهش بر پولیتیقاجیدر . « اتحاد
عناصر » خصوصنده اونك قادار ایلری کیتمش داها
کیمسه یوق . ملیتپرورلرك أمان ویرمز بر دوشمانی ...
اونك فکرینی خلاصه ایده‌یم : « دینلرك مقصدی انسانلری
مسعود ایتمکدر . بز خوجالر صائیه‌رو حانیلریله ، حاخاملرله ،
خریستیان راهبلریله ائتلاف ایتملی‌یز . تعصب آرادن
قالقار . اللهما . امکه بر ، دینلر نیچین بر قاچ دانه اولسون ؟ »
خوجا بالی افندی بو فکرینی استانبول مطبوعاتنده ده
نشر ایتدی . هیچ بر طرفدن اعتراضه دوچار اولنا-
دیغندن آکلادمکه پولیتقا هیجانلری آراسنده تورکلر
تعصبلرینی ده اونوتمشلر . او دییورکه :
— بوکونکی ادبیات لسانمز اولان بو عربجه‌نك ،
عجمجه‌نك قاریشماسیله حاصل اولمش عثمانلیجه مقصده
کفایت ایده‌ر . اوچ لسانك منبعلرینی ؛ قاعده‌لرینی کندینك
عد ایتدیکی ایچین دنیانك اڭ بویوك لسانیدر .
جلال منعم شاعر حامدبکده بو فکرده‌لر ... یالکز

اونلر عثمانلیلغی تشکیل ایدن بوتون قوملرك لسانلرندن ده
کلمه‌لر ، قاعده‌لر آلنمسنی ایستیورلردی . دوقتور اثر الله
ناطق تورکیانك اك عالمی، اك بویوك فیلسوفی اولمق اوزره
طانیلیر . حتی بر عثمانلی اقاده‌میسی آچیلسه مطلقا او
رئیسی اولاجق . شیمدی اوده تورکیاده بوتون ملتلرك
لسانلرندن مرکب بر عثمانلیجه تأسیس ایدلمسنی ترجیح
ایدییور ،

— ذاتاً تورکلرك لسانی یوقدر . اونلرك قاموسلری
عربجه ، عجمجه‌در . ایجاب ایدن کلمه‌لری اصطلاحلری
هپ بو عرب ، عجم قاموسلرندن آلیرلر .

دییوردی . حتی داها ایلری کیدییوردی : مادامکه
عثمانلیجه باشدن تنظیم اولوناجق؛ روجه‌دن، بولغارجه‌دن،
صربجه‌دن ، آرناوودجه‌دن ، اولاخجه‌دن ، ارمنیجه‌دن
کلمه‌لر ، هم بالخاصه صرف نحو قاعده‌لری آلیناجقدی ،
بو لسانه داها عمومی بر ماهیت ویرمك ایچین ندا حرفلرینی
انکلیزجه‌دن ، حرف جرلری آلمانجه‌دن ، رسمی ،
خصوصی القابلری فرانسزجه‌دن اقتباس ایتملیدی .

بن ارمنیجه‌یه دائر برچوق تفصیلات ویردم .
دوقتور اثر الله ناطق بویله عمومی ، عالی ، مکمل
بر عثمانلیجه‌نك بوتون دنیا طرفندن بیله قبول اولوناجغنی
سویله‌دی .

صوکرا بن اعتراض ایتدم :
« لسانلر تأسیس اولونماز ، هر مؤسسه کبی کندی

کندینه تأسس ایدر . اجتماعیاتك بو حقیقتی قبول ایتمه‌ینلر بر چوق دفعه‌لر آلدانمشلردر . هیچ صنعی ، موضوع بر لسان یاشامامشدر ، یاشامازده ... ایشته نته‌کیم ۱۸۸۰ سنه‌سنده ایجاد اولونان « وولاپوق » لسانی اولا أیجه اهمیت قازاندی . لاکین بو گیجی بر مودا ایدی . چونکه بر لسان یعنی بر مؤسسه تأسیس اولونامازدی . اون سنه ایچنده ایکیوز سکسه‌ن قلوبی اولان بو لسانك یبرمی بش دانه‌ده غزته‌سی واردی . یالکز پارسده اون درت دانه « وولاپوق » درسخانه‌سی آچیلمشدی . بویوك مغازه‌لر مأمورلری ایچین بو لسانی قبول ایتمك اوزره ایدی . نه‌اولدی ؟ بردنبره بو لسان اوقادار چابوق غایب اولدی که بو کون بوتون دنیاده « وولاپوق » جه بیلن بر آدامه راست کلمك احتمالی یوقدر . صوکرا أسپرانتو چیقدی . اوده شیمدی یاواش یاواش سونیور ، یرینی ایدو ... لسانه براقیور . اوده یاشامایاجق ، مطلقا ئوله‌جك . حالبوکه أرمنیجه ... اصل ممالك عثمانیه‌نك لسانی بودر . چونکه تورکیانك دیشاریسنده أرمنیجه قونوشان طوپلو بر ملت ، بر دولت یوقدر . حال بوکه یونانستان رومجه قونوشور ، مصر عربجه قونوشور . بولغارستان بولغارجه ، صربستان صربجه ، رومانیا اولاحجه ، اسپانیا یاهودیجه ، کاشغر ، خیوه خانلقلری تورکجه قونوشور . بوتون بو لسانلردن مرکب بر لسانده مطلقا خارجی بر ملیتك ایزلری‌ده قاله‌جقدر . أرمنیجه اویله دکیل . بر کره یازماسی غایت

قولایدر . تورکیانك همه‌ن هر بویوك شهرنده أرمنی بولونديغندن بولسانی، قبولی حالنده پك چابوق انتشار ایتدیره‌بیلیرلر ... »

صوکرا دوام ایتدم . بالی افندی قناعت کتیریور کبی اولویوردی. صاعد بك دوشونمکه باشلادی. لاکین دوقتور اژانه ناطق بنم تكليفمی جرح ایتدی :

— واقعا « ممالك عثمانیه » خارجنده أرمنیجه قونوشان طوپلو برملت ، بر دولت یوق ، دیدی . اما بولسان تاریخی برلساندر . بز مصنوع ، یکی برلسان ایستیورز. دنیاده لهزنكوویسیك قادار افسانه‌دن بر علم یوقدر . « برلسانه کندی طبیعتنه مخالف ، دیكر لسانلردن آلنان قاعده‌لر قونولامز . » دیيور ، دکلمی ؟ یالان ! ایشته بوکونکی عثمانلیجه ... تورکجه‌ده اولمایان عربجه ، عجمجه قاعده‌لری پك اعلا بزم ایستیورلاستیقلر قویمشلر. تورکجه‌نك طبیعتنده اولمایان « عطف تفسیری » لری چوغالتمشلر. ادیبلرمزده اوتوز قرق سطرلق جمله‌لر وار. بوکون کبار برعثمانلی اصلا تورکجه کلمه‌یه ، تورکجه صرف قاعده‌لرینه تنزل ایتمز. ذاتاً بزم تصور ایتدیکمز عثمانلیجه قسماً باشلامشدر . ایچنده بربرینه یابانجی اوچ آیری لسانك قاعده‌لری وار . اوچ آیری لسانك قاعده‌لری برآرایه کلوب یاشایابیلیرسه نیچین اون لسانك قاعده‌لری برلشوب برآراده یاشاماسین ؟

بن جواب ویرمدم. فقط انزالنهك دیدیکی عثمانلیجه

یاشایورمیدی ؟ کورویورمکه خایر .... دقت ایتدم : عثمانلیلق ادعاسنده بولنان تورکلر بیله یالکز یازارکن ، شعر دوزەرکن عربجه ، عجمجه قاعدەلرله ، کلمەلرله یاپیلمش یابانجی ترکیبلر قوللانیورلر . قونوشورکن جملەلری هپ قیصا ، هپ طبیعی ... حتی عربجه عجمجه کلمەلری کندی تجویدلرینه اویدورویورلر . لاکین یازارکن طبیعتك یابدیغی تمثیلی عالمانه برتهالکه دوزەلتیورلر ...

تورکیاده یاشایان بوتون عنصرلرك لسانلرندن مرکب برعثمانلیجه قبول ایدیلدی . حسن رودی « ممالك عثمانیه » ده عجم اولمادیغندن اسکیدن ناصیلسه کیرمش عجمجه کلمەلرله قاعدەلرك لغوینی ایستدی . خوجا بالی افندی اوکا جواب ویردی :

— استانبولده ، آنادولیده ایجه عجم واردر . بونلر عثمانلیلردن قیز آلوب قیز ویرەبیلیرلر . ایچین اونلرك وقتیله کیرمش کلمەلرینی ، قاعدەلرینی آتالم . بالعکس عجمجه عثمانلیجەنك اڭ کوزل برعنصریدر .

زاواللی خوجا بالی افندی ... استانبولی ، ولایت مرکزلرینی دولدوران ، تنباکو ، چای ، کاغد ، قلم تجارتنی ، عملەلکی النه کچیرمش اولان آذربایجانلی تورك اوغلو تورکلره انوابلرینه باقارق عجم دیوردی .

۱۰ آغستوس ۹۱۷ مودا .

دون ارمنی آرقاداشلرمدن بری فرانسزجه Mercure de France رساله‌سنك ١٦ آغستوس ١٩١٢ تاریخلی نسخه‌سنی ویردی :

— مطلقا اوقو ...

دیدی . قورشون قلمله اشارت ایتدیکی شی غایت اوزون، Risal امضالی برمقاله‌یدی . مقاله‌نك سرلوحه‌سی: « تورکلر ملی برروح آرامقده ... » شیمدی بتیردم . ایشته شیمدی آجی برخوشنودسزلق حس ایدییورم . اکر بوموسیو ریزالك خبر ویردیکی شیلر صحیح ایسه برباد ... تورکلرده برملت اولویور دیمك ... اوته‌ده بریده برطاقم

آداملر وارمش ، برتورك روحی آرارلر ، عثمانلیجه نامی آلتنده دوام ایدن عربجه عجمجه ایسقولاستیق ، قاریشیق لسانی براقمغه ، قونوشولان ، طبیعی خلق لسانیله ادبیات یاپمغه چالیشیرلرمش .

أوت ، تورکلرده قیملدانیورلر .

بر انکلیز بکا دیمشدیکه : « تورکیاده اون درت میلیوندن زیاده تورکجه قونوشور ، تمامیله تورکلر شمس بر خلق وار ... حالبوکه نه قادار أرمنی ، نه قادار روم وار ؟ ظن ایتمم که بو ایکی عنصر اوچ میلیوندن فضله اولسون ... »

روملرك فکری استانبولی ، ازمیری فلان ضبط ایدوب بو اون دورت میلیونی « قیزیل ایرماق » ك صاغ طرفنه آتمق ، ارمنیلرك فکری بوبولك ارمنستانی تشکیل ایدوب نه قادار تورك وارسه هپسنی « قیزیل ایرماق » ك صول طرفنه آتمق ... أکر بو ایکی ملت عینی زمانده موفق اولورسه آنادولوده بر دانه تورك قالمایاجق ، هپسی قیزیل ایرماغه دوکوله‌رك دره‌کیره آقاجقلر .

لاکن ! تورکلرده روملر ، أرمنیلر . حتی عربلر ، آرناوودلر کبی ملیتلرینه صاریلیرلرسه : اون درت اون بش میلیونلق طوپلو برقوتك قارشیسنده برنه اولاجغز ؟ . بك دانیق ، بك آز اولان بز أرمنیلر بر دوشونه‌لی ،

« عثمانلیلق » مؤسسه‌سنی قوتله‌ندیرمه‌لی یز. آصلا اوچ دوورت میلیون اون بش میلیونه غلبه چالاماز .

غایت مقتدر اوروپالی بر محرر دییورکه :

« تورکلر چوق عالیجنابدر . کندی ملیتلرینی ، تاریخلرینی ، عنعنه‌لرینی آصلا یاد ایتمزلر. اونلر شیمدی یالکز ، راحتجه یاشامق ایستیورلر . اکر تورکیاده‌کی خریستیانلر فضله متعصب ملیتپرورلك کوسترمیوب اونلری اویاندیرماسالر مشروطیت سایه‌سنده یاریم عصر ایچنده بر تورك قالمایاجق . ثروت ، تجارت ، اراضی ، حتی حکومت خریستیانلرك ألنه کچه‌جك ، تورکلر ینه چادیرلرینه کیره‌رك یایلالره چکیله‌جکلر ، نمازلرینی داها راحت قیلمق ایچین کلدکلری تنها ، صاف ، آسوده تورکستانه دونه‌جکلر ... حالبوکه خریستیانلر ملیت پرورلکده تعصب کوستردکجه تورکلرده بو حال عکس ایدییور. بر طاقملری « بن تورکم ؛ تورکلکله غرور - لانیرم . » دییه اورتایه آتیلیور . قونوشولان طبیعی تورکجه ایله شعرلر ، کتابلر یازییور ، قونفرانسلر ویرییورلر . حتی یاواش یاواش « تورکجیلك » دییه بر مفکوره بیله جانلاندیرییورلر . »

دوشونیوردم ، بز ارمنیلر ، روملر ، حتی عربلر ، آرناوودلر ملیتمزده تعصب کوسترمه‌سه‌ك تورکلر « عثمانلیلق » نامنی ویردکلری قوزموپولیتلکدن آیریلمایاجقلر ، بوتون وارلقلرینی اونوتاجقلر .

حکومتی ألنده طوتان فرقهٔ عامیله سقوط ایتدیریلدی.
بوکا رومله چالیشان، بزم قاپیلنمامز قلوبنك داها معتدل،
داها سیاسیسی اولان « ائتلاف » فرقه‌سیله ملیتپرور
آرناوود اختلالجیلری. ملی فکرلردن کاملاً محروم بولنان
عثمانلی ضابطلری موفق اولدیلر. « خلاصکاران ضابطان
غروبی » شیمدیلك موقعه حاکم... قابینه‌ده تنظیمات
روحینك یتشدیردیکی بیوك سیمالر وار. مثلا دنیاده
کیم تصور ایده‌بیلیرکه کامل پاشا کبی تنظیمات داهیسی
بر عثمانلی « تورکلکی » دوشونه‌رك حرکت ایتسین...
اوتام بر عثمانلیدر.

آه لاکین حرب احتماللری... اگر حرب اولورسا
یا مغلوبیت، یا غالبیت... بن اك چوق مغلوبیتدن
قورقویوردم. ملتلری اویاندیران بیوك فلاکتلردر. با
تورکلرده بر فلاکته اوغرایوب اویانیرلرسه...

تشرين اول ۱۹۱۲ . مودا

. حرب باشلادی ... بولغارلر، صربلر، قارا داغلیلر، یونانلیلر، حتی بر پارچه‌ده آرناوودلر تورکلره اعلان اعلان حرب ایتدیلر .

بزم کائنات اموریمز دکیل. ینه قلوبمزده طوپلانیور، مذاکره‌لریمزه دوام ایدییورز .

دون اجتماع کونیدی .

روزنامه‌ده « دین » مسئله‌سی واردی .

انور الله بك تنظیم اولوناجق یکی « عثمانلی » ملتنك مطلقا بر دینی اولماسی ایجاب ایتدیکنی سویله‌دی. خوجا بالی افندی اسلاملغك؛ موسویلکك عیسویلکك، صابئیلکك جمعندن حاصل اولمش بر دین اولدوغنی،

براز دکیشدیریله‌رك بوتون عثمانلیلره قبول ایتدیرمسنی تکلیف ایتدی. — عبدالله بهجت بوتون بوتون دینك علیهنده... حسن روی «ژاپونلر کبی دینسز اولالم!» دیه حایقیردی. مذاکره اپی‌سوردی. نشریاته باشلانجه خلقك غلیانندن قورقولیوردی. یکی بر دین بولمق، یکی بر لسان بولمقدن داها زوردی. نهایت شمدیلك «دینسز» لکده قرار قیلدیلر، روم، بولغار، صرب، آرناوود، عرب، ارمنی حاضلی بوتون عثمانلیلر یاواش یاواش دینلرینی ترك ایده‌جکدیلر.

صاعدبك «اهمال». دیوردی. اهمال‌بوتون اوجاقلرده اینجیر دیکر!»

بویله‌ده تفصیلات ویریوردی:

«ایلك تنظیماتجیلر بر قلمده ملیتلری سیلدیلر. تورکه تورکلکنی اونوتدوردیلر. لاکین دینه دوقونامادیلر. چونکه اونلرده بزم کبی؛ بلکه بزدن زیاده عصرلردن بری کوکله‌نمش تعصبدن قورقویورلردی. تعصب ازاله ایدیلنجه طبیعی دین‌ده قالمازدی. بولدوقلری چاره «اهمال» ایدی. چالیشان دمیر پاز لار. ناصیل چالیشمایانی کوف طوتارسه برمؤسسه‌ده کنجله‌شدریله‌مز، کندی حالنده براقیلیرسه اختیارلار، ییقیلیر، داغیلیر. «ممالك عثمانیه» ده اك چوق مؤمنی اولان دین اسلاملقدی. اسلاملغی ییقمق ایچین اهمال ایجاب ایدیوردی. تنظیماتجیلرده‌ده مملکتك هر طرفنی تنظیم

ایده‌رکن مدرسه‌لره هیچ باقادیلر. دینی مؤسسه‌لری، هپ أسکی حالنده براقدیلر. اهمال ایتدیلر. بزده اونلرا کیتدیکی یولدن کیده‌جکز. دینی معاصرلاشدیرمایاجغز. معاصرلاشمایان دینه طبیعی معاصرلاشان عثمانلیلر یابانجی قالاجقلر. بزم املمزده حصول بولاجق. »

قلوبده‌کی غیر تورك اعضالرك کله‌یشنه حالا هیچ بری دقت ایتمیوردی. دالغین، هرشیدن بی‌خبر قرارلر ویریورلردی.

باب عالیدن اشاغی‌اینرکن اثرالله، نیازی یانمده‌ایدیلر. عسکر سوقیاتنه هیچ باقمیورلر، حتی اوقادارکورولتولری ایشیتمیورلردی بیله ...

تشرين ثانى ١٩١٢ — مودا

ايشلرم بوزولدى. حرب همه‌ن تأثيرينى كوستردى. پياسه‌دورغون ... پارايوق ... بوكون استانبوله كچيوردم. اسكله‌ده برچوق قالاباليق كوردم.

ديپورلركه «استانبول اهاليسى اسكداره، قاضى كويه هجرت ايديپور.» فقط نه چابوق ... ديمك استانبوله بولغارلر كيره‌جك، هفته‌لروار كه چاتالجه خطلرينى زورلويورلر. هر طرف مهاجر دولدى ... سفالت صوك درجه‌ده!

واپورده كوزلريمى آياصوفيانك قبه‌سندن آييرامادم. يان قامارا‌ده‌يدم. كوزل، شيشمان برروم قادينى آنجق دورت ياشنده تخمين اولونابيلير اوغليله قارشيمده اوطورويوردى. هوا پك كوزه‌لدى. اوزاقلردن طوپ

ـــلری کلیور کبی اولویوردی . چوجوق دیزلرینك
اوزرینه قالقمش دیشاری‌یه باقیوردی ؛ روحیه :

— آیاصوفیا بو دکیلمی آننه ؟

دیه صوردی . قادین بردفعه بکا باقدی . باشمده
شاپقا واردی . شبهه‌لنمه‌دی . ذاتاً آرتیق استانبولده
تورکلردن کیمسه‌نك چکینندیکی یوق یا ... چوجوغنه
جواب ویردی :

— أوت یاوروم .

— آه نه کوزه‌ل ...

صوکرا قادین‌ده أکیلدی . پنجره‌دن دیشاری باقمغه
باشلادیلر . یاواش یاواش قونوشیورلردی . بن ألمده‌کی
غزته‌یی اوقور کبی یاپاراق ایشیدییوردم :

— نه‌وقت کله‌جك قوسطانطین ؟

— متفقلریله برلشه‌جك . اون بش یرمی کونه
قادار ...

— نیچین بولغارلرله صربلر کیره‌ب آلمادیلر شیمدی؟

— استانبولك اصل صاحبنی بکلیورلر ...

— استانبولك آصل صاحبی کیم ؟

— یورکینك قهرمان اوغلو قوسطانطین .

تا کوپری‌یه یاناشینجه‌یه قادار دیشاری باقدیلر .
اونلرده بنم کبی استانبولك صوك کونلرینی یاشادیغنه
قائلدیلر . استانبولده هرکس بونی بکلیور . کوپریده
راست کلدیکم بر ژاندارمه ضابطی سفارتخانه‌لرله کامل

پاشانك آ كلاشديغنى ، بولغار عسكرى كيرر كيرمز عثمانلى ژاندارمالريله سفارت معيت واپورلرندن چيقاجق اجنبى نفرلرك يرالرنده عثمانلى بايراغى، براللرنده منسوب اولدقلرى دولتك بايراغى اولارق دوريه گزه‌جكنى سويلدى .

براوو ... حقيقة شيمدى‌يه قدر عثمانليلردن كامل پاشا قادار بويوك آدام يتشمه‌مشدر ، يتيشه‌مزده .... سفارتخانه‌لرى استانبوله عسكر چيقارمق خصوصنده اقناع ايتمك ... بونى هر ايشيدن عثمانلى پاشانك مهارتنه شاشارق ، سوينه‌رك « ياشاسين سياست پيرى ! » ديه‌ راحت نفس آليور. بولغار قرالى فرديناندك آياصوفياده « تاج گيمه » رسمنده گيه‌جكى اثوابله فورمالر پارسده ياپيلمش .. اوروپا غزته‌لرى يازييور .

أى اختيار آياصوفيا ... ديمك بشيوز بوقادار سنه صوكرا تپه‌كه ينه حاج ديكيله‌جك ها ...

۲۸ كانون ثانی ۱۹۱۳ مودا .

خریستیان متفقلرینك اردولری استانبوله کلمدی. طوپ سسلرینی ایشیتدکجه نه قادار سویینیوردق ... بوتون کلیسه‌لرده ـ کیزلی دکیل، علنی ـ مظفریت دعالری ایدیلیوردی . روم ایلیدن تورکلر قوولدی . بولغارلر کچدکلری یرلرده جامع ، مناره ، اسلام بیر اقمادیلر . یاقدیلر . ییقدیلر . اولدوردیلر . بوماقلرك هپسنی خریستیان یاپدیلر. بوتون اوروپا کنج بالقان ملتلرینك جسارتلرینه، عزملرینه ، شدتلرینه شاشدی. بولغارلرك ملی رنکی بو سنه‌نك پارسده موداسی ... حتی بك اوغلنده بیله بولغار موداسی عادت اولدی . بولغار رنکنده قوماشلر استانبولده بیله صاتیلمغه باشلادی .

بن « قاپناشما » قلو بمزه دوام ایدییورم. ارقاداشلرم اوقادار دالغین ، مذاکره‌لریله اوقادار مشغول که ، محاربه‌دن خبرلری یوق ... غالبا هرکون افقلریمزی ایکله‌تن طوپ سسلرینی بیله دویمیورلر. دونکی مذاکره‌ده اثر الله ناطق خریستیانلرك مدنیتندن ، تورکلرك ، اسلاملرك باربارلقلرندن بحث ایتدی. « بزم مملکتمزی خریستیانلر آلسه اصل او وقت حریتی ، سربستلکی كوروز . ایشته مصر كوزومزك اوكنده ... اونه رفاه ، اونه سعادت ... » دیدی .

غزته‌لری اوقومادیغی ایچین بالقانلیلرك یابدقلرندن خبری یوقدی. بن اعتراض ایتمدم. بو ازلی اویقو ایچنده مذاکره اوزادی .

صاعد . سعدالله ، بهجت ، حتی خوجا بالی افندی عثمانلیلری قاپناشدیرمق ایچین ایلك یاپیلاجق ایش « بلا تفریق جنس و مذهب » قیز آلوب قیز ویرمه اولاجغنده مصر دیلر .

واقعا اسلاملر خریستیانلردن قیز آلابیلیوردی. لاکین ویره‌میورلردی. ارقاداشلر بو موازنه‌سزلکی بوزمق ایستیورلردی. غایت مکمل بر منطق قوللانیورلردی : « آلینسونده نیچین ویریلمه‌سین ؟ »

خوجا بالی افندی فکرینی سویله‌دی :

« دین نه‌در ؟ صابیلك ، موسویلك ، عیسویلك ، اسلاملق دکلمی ؟ بز بونلرك هپسنی برلشدیره‌جکز .

آصلنه ارجاع ایده‌جکز . « دین ابراهیمی » یی میدانه
چیقاراجغز . « دین ابراهیمی » ملتلرله دینلر آراسنده
فرق کورمه‌یه‌جکی ایچین (بلا تفریق جنس و ملت)
ازدواجه‌ده مساعده ایده‌جك . »

بالی أفندی‌یه کیمسه اعتراض ایده‌مزدی . آرتیق
پروغرامز تکامل ایدییور . بوکون داغیلیرکن دوقتور
اثرالله ناطق :

— باقینده فعالیته کچه جکز ، دیدی . حقیقت
ایله‌رییور . اونی هیچ کیمسه طوته‌ماز ...
فقط هانکی حقیقت یاربی ...

۷ مارت ۱۹۱۳ مودا

حقیقت ایلەرلەدی. هنوز کیمسه اونی طوتمادی . چونکه ایلرلەین شیدن کیمسەنك خبری یوق .

قاچ سنەدر تتبع ایدەرك چیزدیکمز اساسلریمزی نشره ، تعمیمه باشلایاجغز . اولا بر غزته ... بونی شمدیلك هفتەده بر چیقاراجغز . لاکین غزتەمزك اسمنی بولمق پك کوچ اولدی. قلوبده سکز کیشی یز. سکزمزده آیری اسملر بولدق. بن «بابل قولەسی» دیدم. بو حقیقة عثمانلیلق قایناشماسنی ادعا ایدن بر رساله ایچین تام بر اسمدر .

اثرالله ناطق آلفرد فویەنك « idée-force » تعبیرینی بوزدی . بوندن بر معنا چیقمادیغنی سویلەدی . « idée forte » حالنه قویدی . « قوت زنده » دیه ترجمه ایتدی ، قوت » یرینه « فکر » قونولورسه

مقصدیمزی نشر ایده‌جك غزته‌یه تام موافق بر اسم اولاجقدی : فکر زنده ...

سعدالله بهجت :

— غزته‌یه اسمدن اول بر « شعار » بولمالیدر ! دییوردی .

بولدیغمز شعارلرده بر برینه هیچ اویمادی غزته‌مز ایچین بولدیغمز سکز اسم شونلردی :

بابل قوله‌سی ، فکر زنده ، شمس یکانه ، اذابهٔ عناصر ، انسانلق ، عثمانلیلر ، قاینانشام ، وجدان حر ، عرفان حر ...

نهایت قورعا چکمکه قرار ویردك . بو سکز اسمی کاغدلره یازدق . بردانه چکدك ، « اذانق » چیقدی .

باش محرر صاعد اولدی .

فلسفه‌یه عائد قسمی : انرالله ناطق یازاجقدی ؛

اجتماعیات قسمی : سعدالله بهجت ، حسن رودی ،

ادبیات قسمی : نیازی بك ،

فن قسمی : جلال بك ،

دین قسمی : خوجا پالی افندی ،

متنوعه‌یی‌ده بن ...

ایلك نسخه‌مزی باقالم نه‌وقت چیقارابیله‌جکز ؟

۱۰ نیسان ۳۰۹ مودا

دون ایلك نسخه‌نك مندرجاتنی مذاکره ایتدك .

صاعد بك « نوع بشر » ك بوتون بر ملیت اولدیغنه ، (وطن) ك ده (روی زمین) اولماسی لازم کله‌جکنه ، انجاق بو حقیقتی آکلایانك انسان عد ایدیله‌بیله‌جکنه دائر اوزون بر شعر یازمشدی . بو غیر ملی یعنی « بلا تفریق جنس ومذهب » ادبیاتك حقیقةً برشاه‌ـ اثری ایدی . دینلرك ، ملیتلرك ، محیطلرك ، وطنلرك هپ افسانه اولدیغنی ترنم ایدییوردی . « اثرالله ناطق » ك مقاله‌سی اللی صحیفه‌دن زیاده ایدی . بر چوق اجنبی اسملری سویلیوردی . لاکین نه یالان سویلیه‌یم ، مقاله غایت بویوکدی . بن ده بکنمدم .

سعدالله بهجت ، حسن رودی ، بوتون اقتدارلرینی کوسترمشلردی . حسن رودی دورت بش صحیفه‌نك ایچنده اجتماعیاتدن ، غریزیاتدن ، تاریخدن ، حیواناتدن مه‌تافیزیکدن ، پاطولوزیدن بحث ایدییور ، سیستیزم ایله

سپیرتوآلیزم آراسنده هیچ برفرق اولمادیغنی ، بوتون علملرك صاچما اولدیغنی اثبات ایدییور ؛ نهایتده کندینك عالم اولدیغندن فخرله‌نیوردی .

نیازی بك هر لسانك بر لسان اولمادیغنی ، لسانلر مؤسس اولمایوب تأسیس ایدیله بیلدیکنی ، بر لساندن دیگر لسانه کمله کلمه‌لر اولدیغی کبی قاعده‌لرده اولابیله‌جکنی ادعا ایدییور ، متکامل عثمانلیجه ایچین تفصیلات ویرییور ، عربجه ، عجمجه ، رومجه ، آرناووجه ، صربجه ، بولغارجه ، اسپانیولجه کلمه‌لرله ، قاعده‌لرله یاپیلمش جمله‌لردن مثاللر کتیرییور ، بوقارماقاریشیق مصنوع لسانك آهنکنی کوزه‌للکنی آکلاتا آکلاتا بیتیره‌میوردی .

فن قسمی غایت پارلاقدی . یکانه حقیقتك فنده اولدیغی ، فنك خارجنده‌کی هر شیئك بر وهم ، بر خیالدن عبارت اولدیغنی اثبات اولونیوردی .

خوجا بالی أفندی قاینامش عثمانلی ملتنك مشترك دیننی ایضاح ایدییوردی . بو « دین ابراهیمی » ای ی . ضابئیلك ، موسویلك ، عیسویلك ، اسلاملق قاریشدیریلنالی ، کیری یه کیدیله‌رك حضرت ابراهیمك دینی بولونمالیدی . بونسخه عادتا مملك نسخه‌سیدی . قاینانمش قلوبنك اساسی فکرلرینی احتوا ایدییوردی . صوك صحیفه‌یه « بلاتفریق جنس ومذهب ازدواج » اعلانلری قویاجقدق . دین ، ملت فرقنه باقمادن ازدواج ایده‌جك کنجلره یاردیم ایده‌جکدك . نیم مقاله‌م چوق آلقیشلاندی . اثرالله ناطق :

— بو نسخه‌نك أك مكمل پارچاسی بودر .

دیدی . حسن رودی بو فكرلری اولجه كندی‌ده یازدیغنی سویله‌دی . شاعر صاعد بنم تاریخله اتنوغرافیاده‌كی وقوفمی یكی اكلایوردی .

مقاله‌مك سرلوحه‌سی :

« ممالك عثمانیه‌ده عرقاً ، جنساً بردانه اولسون تورك یوقدر ! » جمله‌سیدی . . تاریخه ، أتنوغرافیایه استناد ایدیوردم . علماً ادعامه كیمسه اعتراض ایده‌مزدی . مقاله‌مك خلاصه‌سی شو ایدی :

« ممالك عثمانیه‌ده هیچ تورك یوقدر ! احمد مدحت افندی بونی تصدیق ایله برابر یالكز آل عثمان خاندانندك تورك داچیك عرقنه منسوبلقلرینی یازمش ایسه‌ده اوده یاكلشدر . آل عثمانك داخی تورك داچیك عرقندن اولمادقلرینی اثبات ایتمزدن اول بوتون ممالك عثمانیه‌ده هیچ بر فرد تورك بولنمدیغنی آكلاتاجغم . [آناطولیده هیچ تورك بولونمدیغی] حقیقتنك أك بویوك شاهدی فرانسز سیاحی « تاورنیه » در . اون یدنجی عصرده اوچ دفعه بوتون ممالك عثمانیه‌یی ، ایرانی ، هندستانی دولاشان بو ذات نشر ایتدیكی تاریخده توقاددن تبریزه قادار اولان بویوك مسافه‌ده آنجاق یوزده ایكی نسبتنده مسلمان بولوندیغنی یازیور . شوندن آكلاشیلیور كه اناطولیده ۲۰۰ سنه اول تورك دكیل حتی مسلمان بیله یوقمش ! بونك عكسنی اثبات ایده‌جك برتك دلیل اولسون

بولوناماز . بر طـاقم منفعتجی ، متعصب ملیتپرورلرك « تورك » دیدیکی آنادولواهالیسی قیلیج زوریله مسلمان اولمشلردر. بوا هتدالر صوك‌ایکی‌یوز سنه‌نك وقوعاتیدر. أوت آنادولو خلقی واقعا مسـلماندر ، لاکین قطعیـاً تورك دکیلدر . هر کسی قاندیروب حسیس منفعتلرینی استحصالدن باشقا برشی دوشونمه‌یه‌ن ملیتپرورلرك « ممالك عثمانیـه » ده هیـچ تورك اولمادیغنی کورونجه عرب ، عجم ، بیزانس تأثیرلرندن بحث ایده‌رلر . بو اوچ تأثیر آلتنده « تورکلك » ك قایب اولدیغنی سویله‌رلر. اولمایان برشی صـوکرا ناصیل قایب اولور ؟ ممالك عثمانیه‌ده‌کی مسلمانلر دینلرندن دونمش أسکی روملرله ارمنیلردر . بو زواللیلر یکی دینلرینی براقوب تکرار أسـکی ملیتلرینه دونه‌مزلرسه آصـلا تورکلکی ده قبول ایتمزلر . نته‌کیم ممالك عثمانیه‌ده کیمسه :

— بن تورکم .

دیمز . ملیتی صورولنجه یالکز :

— مسلمانم الحمدلله ...

دیر . ملیتپرورلر اجتماعی حقیقتك بو اصرارندن بیلمازلر. دنیاده سکسه‌ن میلیون تورك اولدیغنی اویدورارق اوته‌کنی بریکنی قاندیریرلر . هله مفکوره‌لری اولان « توران » کلمه‌سـنك معناسی بیله علیهلرنده‌در . روس عالمی مشهور (بارتولد) بو منفعتپرورلرك مضرتندن توركه‌رك « توران » کلمه‌سـنك نه‌دیمك اولدیغنی هر کسـه اعلان

ایمشدر . (بارتولد) کبی بر روس عالمی بزه تأمین ایدییورکه «توران» ایرانك برولایتی ایمش. هم فرسجه براسم ایمش . »

او قادار تفصیلات ویرییور ، اوروپا علماسندن او قادار شاهدلر کتیرییور ، حتی دنیا یوزنده بو کون « تورك » نامنده برملت اولمادیغنی اوقادار مکمل اثبات ایدییوردیکه ... اعتراض ممکن دکلدی ... ناحق یره کندیلرینه «تورك» دییه افترا ایدیلن عثمانلی آرقاداشلرم آرضك اوزرنده هیچ تورك اولمادیغندن صوك درجه سوینیورلر ، بنی قوجاقلایورلردی . خوجا بالی أفندی آلمدن اوپویوردی. زیرا او ، ملیتپرورلکك دینسزلك اولدیغنه قائلدی. سونجلك ویردیکی هیجان ایله تیتره یه رك :

— وار اول هایقیان افندی اولادم ، دییوردی ، شو رزیللره صوك سوزی سویله‌دك . اونلر شیمدی تورلوژیلرندن مورکولوژیلرندن بر جواب چیقاروب ویره بیله‌جکلرمی باقالم ....

. هم علاوه‌ده ایدییوردی :

— اونلرك مضرتندن یالکنز بز عثمانلیلر دکل ، «روسیه‌ده دولت فخیمهٔ معظمه‌سی » داخی اندیشه‌ده‌در. احتمال بومقاله‌کی سفارت ترجمانی ترجمه ایده‌جك ، سکا « پترسبورغ جمعیت علمیه امپراطوریه‌سی» ندن برمکافات ، برنشان کله‌جکدر ...

اور ایک [illegible]

٣

اون ایکی سنه صوکرا ...

« حیات بر اویقودر ، عشق اونك رؤیاسیدر ! »
دیرلر . نه دوغرو ! بن ده سودم ، سویلدم . کوزل ،
شفقتلی هایغانوشمه هاچیکارك اونده راست کلشدم .
بو عالی قلبه ، بو ظریف قیزه بسلدیکم حرمت یاواش یاواش
عشق اولدی . انسانلری طاتلی خولیالرله یاشاتارق اك
مبهم شعرلرك معناسنی اوکرەتن عالی هیجان نهایت بکا ده
یاشامانك لذتلرینی اوکرەتدی . بو لذتی طاتدقدن صوکرا
زوجه ، اولاد ، عائله صوکراده علویت محبتنی دویدم .
هایغانوشی کورمزدن اول صانکه روحم ، صانکه جسمم
یوقمش ... شیمدی او بنم قاریم ... آشاغیده اوینایان
چوجوقلریمزك سسلرینی ایشیدیورم . نه قادار مسعودم .

هرطرف قار ایچنده... صوبانك اودونلری طاتلی، ایلیق بر چیتردی ایله یانیور. ایشم یوق، کتابلریمی قاریشدیرییورم. سنه‌لرجه‌اول یازدیغم شودفتری بولویورم. قرق‌ألّی صحیفه‌لك برشی... بکارلغمك أکسیك، داغنیق، پریشان برفصلی ... بر رومان که بندن باشقا کیم اوقوسه برشی اکلایاماز. امینم‌که دنیاده بوقادار انتظامسز بر روزنامه طوتولمامشدر. فقط اوقودقجه خاطره‌م آله‌وله‌نیور. عثمانلیلق قاینـاشماسی وهمیله طوپلاندیغمز کونلری، اومعصوم، ایده‌اولوغ. صاف آرقاداشلریمی خاطرلایورم. سنه‌لردن بری اونوتدیغم شیلری بردن خاطرلامق بنی تحریك ایدییور.

وجودمك حرارتی چوغالیور. غیراختیاری ینه یازمق آرزوسنه دوشویورم. یازاجغم... یازمق ــ أکلنجه‌لرك. فانته‌زیلرك الك نجیبی، الك فائده‌لیسی دکلیدر؟

یکرن هر سنه خفیف برسیس طبقه‌سی براقمش. ماده‌ی بردومان... بن بودومانك‌ایچندن ینه کورییورم: اوینادیغمز بودالالق‌قومدیسنك چوك پرده‌سی ــ صانکه شیمدی قاپانمش کبی ــ نقطه‌سی نقطه‌سنه خاطرلیورم: ایشته نور عثمانیه‌ده‌کی «عثمانلی قایناشما» قلوبی! صانکه داها «انسانلق» رساله‌سنك برنجی نسخه‌سنی چیقارمشز. بوکون ینـه مذاکره‌لریمز وار. بن پنجره‌نك یانده‌کی قولتوقده جیغارا ایچیورم. اثرالله ناطق قونفرانسنی حاضرلامش، هرفرصت بولدیغی پرده‌سویلمکه باشلایاجق.

نه قادار سوینیورز. صاتیش چوق. سکز بیك نسخه‌دن بر دانه قالمامش.

ایکنجی طبعنی ده‌یاپدیرمغه قرار ویریبور، داغلیورز. هرکس کاوب « انساناق » مجموعه‌سندن ایستیور. حتی بعض کتابجیلر بشر غروشه صاتمشلر. نیازی بك:

— آه کشکی دیشارلره کوندردیکمز بیك نسخه‌یی تأخیر ایتسه‌یدك...

دییور...

أوت، قاچ کون صوکرا ایدی. أنی خاطرلایامیورم. ینه اجتماع کونیدی. قلوبده طوپلانمشدق. صاعد یکی یازدیغی بر شعری اوقویوردی. ماصه‌نك اوزرنده بر ییغین کاغد کوردم.

نیازی بکه بونلرك نه اولدیغنی صوردم.

— ملیتپرورلرك تشویق ایله چکدیردکلری پروتستو تلغرافلری...

دییه کولدی. خوجابالی أفندی صارینی صاللادی:

— « آتادلر سنك تعریضی درخت میوه دار اوزره. »

بن یاقلاشدم. بو کاغدلره باقمغه باشلادم. اوزون قیصا، هپسی « بز ه أی ملیتنی انکار ایدن آلچاق سفیللر! بز تورکز، نه ملیتمزی انکار ایده‌رز، نه‌ده دینمزی ده کیشدیریرز. » دیورلردی. تلغرافلرك بر چوغنده تورك ولایتلری بلدیه رئیسلرینك امضالری واردی.

غلیان مدهشدی. لاکین قلوبده کیلردن کیمسه‌نك اهمیت ویردیکی یوقدی . حتی ایکنجی نسخه ایچین یازیلر کتیرمشلردی تورك یوردی ، تورك اوجاغی ، تورك کوجی ، آلتون اوردو، یکی توران، تورك بیرلکی جمعیتلرینك برمقاله قاداراوزون تلغرافلرینی‌اوقویوردم. قلبم چارپیوردی. وارلغی انکار اولنان بویوك بر ملتك برطاغیفوندن داها مدهش اولان مقدس ، عالی حدتی قاباریور ، طاشیوردی . ادرنه ، بروسه ، قونیه ، قسطمونی ، ازمیر ، آطنه ، طربزون ، انقره ، حلب ولایتلرینك لوالرندن، قضالرندن ، ناحیه‌لرندن تلغرافلر یاغمشدی. داها شرق ولایتلرینه غالبا «انسانلق» مجموعه‌سی کیتمه‌مشدی. بوتون آنادولو « بن تورکم! » دییه هایقیر - یوردی . قلوبمزك علمی ، اجتماعی قصدی تورکیاده یاشایان بوتون ملتلری متأثر ایتمشدی. عثمانلیلق قاینا شماسنه یالکز تورکلر دکیل ، عربلر ، روملر ، ارمنیلرده قیزمشلردی عربلر اسلاملغی بوزمغه ، یکی بر دین چیقارمغه قالقان خوجا بالی أفندینك اعدامنی طلب ایدیورلردی . پاطریقخانه بر بیاننامه نشر ایتمشدی . « روملر رومدر . أله‌نوسدر ، دییوردی ، باشقا بر ملیت طانیمازلر . عثمانلیلق اونلرك یالکزجه رسمی ، سیاسی عنوانلریدر. تورکیاده‌کی ، روملرله آتنه‌ده‌کی ، کیریده‌کی ، بوراده‌کی بر رومك آراسنده نه لسانجه ، نه عنعناتجه ، نه معارفجه ، نه دینجه ، نه مفکوره‌جه هیچ

برفرق یوقدر. روم (ملی حرث Eultnre nationale) ی بوتون دنیاده بردر. کندی ملیتلرینی محوه قانقان بر طاقم دهریلر بویوك روملنی اصلا افساد ایدەمز . « ارمنی پطریقخانه‌سی ارمنی محافلی بوقاینا‌شما تشبثنی غایت کولنج بولویوردی .

کاغدلری اوقودقجه اجتماعی مؤسسه‌لرك ، ملیتله دینك علیهنده بولونقده‌کی منطقسزلغی ، زیرزوپالغی اکلایور کبی اولویوردم. اوزاقدن بر طاقم کورولتولر یاقلاشیوردی. بربریزه باقیشدق کنیش نجردیه دوغرو یاقلاشدق. نور عثمانیه جاده‌سندن بایراقلی بر قالاباق کلیوردی . قرق اللی بیك آغزدن چیقان بر نشیده‌نك مدهش بر تهدید ، جانلی بر تکذیب کبی یوکسه‌لن اوغولتوسنی ایشیدییور ، سسمزی چیقارمادن صارار - ییوردق :

بز تورکلرز ، بز تورکلرز ... مقدسدر ایلمز .
« برلك » ده‌در قوتمز ، بردر بزم دیلمز ...

اوشاقلر ایشی اکلادیلر . استانبوللیلر بزه قارشی نمایش یاپیورلرمش . قلوبك قاپیسنی پولیسلر محافظه ایدییورلرمش . اثرالله ناطق بازولرینی ، دیشلرینی ، باجاقلرینی صیقدی .

— آه بو تورکجی سرسریلر ! بوتون عثمانلیلری قاندیرییورلر .

دییه ایکله‌دی . سعداه بهجت بومدهش قالاباالقدن ئورکمش :

— Foule, faule! inconsciente, elle veut nous écraser. .

دییه تیتربیوردی . حسن رودی :

— آنا طرفندن غالباده تورك عنصرینه منسوبم...

دیمکه باشلادی . اون دقیقه ایچنده بوتون جاده دولدی. قالابالق اوقادار چوق ، اوقادار صیق ایدی که کیمسه قیملدایامیوردی . بر کنج - صوكرادن کیم اولدیغنی اوكرندم، تورك اوجاقلرینك خطیبی ایمش - بزم قلوبك یوكسك پرونه چیقدی. غایت کوزل بارلاق طنان بر ساله « عثمانلیلق » کلمه‌سنك « دولی » بر تعبیردن باشقا برشی اولمادیغنی ، دینلر کبی ملیتلرك‌ده محترم ، قدسی ، اهمال اولونماز مؤسسه‌لر اولدیغنی، تورکیاده اون دورت میلیوندن زیاده تورکجه قونوشان مسلمانك تورك عد اولوندیغنی، عربجه‌قونوشان ینه بوقادار مسلمانك عرب عداولوندیغنی، آزلغی تشکیل ایدن روملرله ارمنیلرك‌ده کندی ملیتلرینی محافظه ایتملرینی تورکلرك ممنونیله تلقی ایده‌جکلرینی هایقیردی . اثرالله ناطق قلوبك پنجه‌ره‌سندن عثمانلیلغی‌ده مدافعه ایله « تورك » دییه بر ملیت احداث اولونمسنده‌کی مناسبتسزلکی نطق حالنده سویلمك ایستیوردی . هیچبز مانع اولدق . قورقویور ، صارارییوردق . کنج تورك خطیبنك نطقی برقونفرانس کبی

اوزییور، سوروکلی آلقیشلر ایچنده دربنله شیوردی .
اك نهایت بزم پنجره‌یه طوغرو ألنی قالدیرارق :
— دقت ایدیکز ، أی دالغین جاهللر ! توركیاده
هیچ تورك یوق دییه یازییورسکز . یالکز استانبولك
بر کوشه‌سنده نه‌قادار چوق تورك اولدیغنی کوریکز ...
دیدی . بیلمیورم ، برقوماندامی ویریلدی ... صیم
صیقی دوران قالابالق کوشه‌دی . یاواش یاواش بر یول
آچیلدی . اویانمش بر ملتك دینج ، آتشلی روحندن
طاشان نشیده‌لر بربهار ، برسعادت فورطوناسی کبی
دالغالاندی . عسکر آدیملریله مانغامانغا تورك مکتبلرینك ،
دارالفنونك طبیه‌نك طلبه‌لری کچیوردی . اوندن صوکرا
خصوصی مکتبلر ... اوندن صوکرا تورك اوجاغی ،
آلتون اوردو ، تورك کوجی ، سائر بر چوق تورك
جمعیتلرینك اعضالری ... تورك اصناف جمعیتلری ،
سپور هیئتلری ، طیاره‌جیلر ، ایزجیلر ، نجیلر ،
ماکنیست . الکتریقجی جمعیتلری ... هپسی هپسی
کچدی . بلکه بو منظم کچید رسمی اوچ ساعتدن زیاده
سوردی . بن بونلری سکسه‌ن بیکدن فضله تخمین
ایتدم . آرقاداشلریمز بر آفیون اویقوسندن اویانمش
کبی کوزلرنی اوغوشدیرییورلردی . هیچ قونوشمییور ،
صوصویوردق . قلوبك اوکندن کچن هر تورك هیئتی :
— لعنت ملیتنی ، تاریخنی ، ماضیسنی ، اجدادینی
انکار ایدنلره !...

دیه هایقیریوردی . آقشامه دوغرو تمایشك قالابالغی آزالدی فاچاجقدق . سعدالله بهجت فنا حالده قیزقمشدی . اثرالله ناطق معلوم ، بر حیوان قادار عنادجی ایدی :

— بن مأیوس اولمم ، دیدی ، بوتون تورکستان ، بوتون توران آیاغه قالقسه بن ینه یکپاره یکوجود عثمانلیلغی وجوده کتیره‌جکم .

کیچ وقت اوشاقلره کتیرتدیکمز آرابالره بینه‌رك قاچیوردق . یوللرده بریکن اهالی « ملتلرینی انکار ایدن بونلرمی ؟ » دییه بربرلرینه بزی کوستریورلردی . ارتسی کونکی « اذعان » غزته‌سی باش مقاله‌سنده بزم قاپناشما قلوبندن فکرلریمزدن ، صوکرا بر کون اولکی معظم تمایشدن بحث ایدیوردی . بو مقاله‌نك سرلوحه‌سی « اصحاب کهف » ایدی . اووقت بیله بوغزته‌دن اللی بیك نسخه صاتیلیوردی . بو « اصحاب کهف » تعبیری بزم قاپناشما قلوبنده‌کی آرقاداشلره علم اولدی . هرکس اونلرله آلای ایدیور ، قلوبمزك قاپاندیغنی « اصحاب کهف اویاندی ... » دییه آلای ایدرك یازیورلردی .

« اذعان » ك مقاله‌سی حقیقةً پك مکملدی . بو کون مندرجاتنی خیال میال خاطرلایورم :

« برطاقم دهریلر طوبلانمشلر ، دیوردی ، « عثمانلی — قاپناشما » قلوبی نامی آلتنده برجمعیت تشکیل ایتمشلر . بر کون مسلکلرینی تعمیم مقصدیله یازدقلری « انسانلق »

رساله‌سنك ایلك نسخه‌سی چیقدی . تورکیه‌ده بوتون ملتلرك امنتی جلب ایتدی . بو گروهك مقصدی واقع سیاسی بر مجموعه‌نك دولی بر تعبیری اولان « عثمانلیلق » کلمه‌سی آلتنده ملیتلری ، دینلری اذابه ایمش . ایلك دفعه بوتون قوتلریله تورکلکه هجوم ایتدیلر . اونلرجه تورکیاده دکیل ، حتی بوتون دنیاده بر دانه تورك یوقمش . فقط دونکی استانبول تورك درنکلرینك محتشم نمایشلری اونلره جانلی بر جواب اولدی . دقته شایان بر شیدرکه بو عثمانلیلق قیناشما ادعاسنی کودن ذاتلر ایچنده تورکدن باشقا عنصرلردن کیمسه یوق . ارمنیلرله ، روملرك ، عرب قارده‌شلریمزك ملیتلرنده نه‌قادار متعصب ، نه‌قادار محافظه‌کار اولدقلرینی هرکس بیلیر . بو اذابه‌جی گروهی اویویور .. بر شیدن خبرلری یوق . حتی فلا کتلریمزی ، بوکچن محاربه‌یی ، بو محاربه‌ده‌کی عثمانلی نامنده یاشایان خرستیانلرك تورکلره یابدیغی اعتسافلری ، عربلرك چتالجه خطنده طوپ پاطلارکن پارسده علمهزه قونفرانس قوردقلرینی بیلمیورلر . تورکلکی ، درت بیك سنه‌لك بر تاریخی اسانمزی ، وارلغمزی انکار ایدییورلر . حتی تورکیاده حصوله کتیره‌جکلری جغرافی بیر المایت ایچین دین ایجاد ایتمکه قالقیورلر . انسان بونلرك دعالیاکارینه حکم ایتمکدن باشقا برشی یاپاماز . اون عصردر تورکیایه ، آناطولویه یرلشن تورك عنصرینه « اونلر تورك دکیلدر . » دیه‌جك قادار منطقسزلق کوستریورلر .

...يى ، ادارى ، بلا تفريق جنس و مذهب « تعبيرينى
اجتماعياته ، جماعتلرده تطبيق ايتمك ايستيور ، حتى
برله‌شديروب تاريخمز ، عنعنه‌سز بر «عثمانلى» پارچه‌جقلرى
روملرى ، ارمنيلرى ، مسلمانلرى بر برلرندن قيز الوب
ويرمكه تشويق ايديورلر. حكومت بونلرى طوتوب تيمار-
خانه‌يه قويماليدر. بوقدار جاهل، بوقدار اوهام پاشايان
كيشيلرك، آللرنده‌قلم، سربست سربست ايچمزده كزمه‌لرى
اجتماعى بر تهلكه‌در . معاذالله بونلر بر اختلاله‌ده سبب
اولابيليرلر. برملته، باخصوص توركلكه «سن يوقسك !»
ديمك آتشلى بر كفردر . توركياده صوك فلاكتلرك
اوياندير ديغى ملى روح بويومش ، آلهوله‌نمش ، هرطرف
...رمشدر. آناطولونك اڭ محجرى كويلرنده بيله بوتون
تورك چوجوقلرى « توران، توران » ديه باغريورلر.

قاينانما قلوبنك اعضالرى تياترولره كيتمه‌مشلر ،
غزته‌لرى ، رساله‌لرى ، رومانلرى ، شعرلرى ، حاصلى
يكى ملى تورك ادبياتنك بر صحيفه‌سنى اولسون اوقومامشلر.
توبلرينه طيقيلمشلر. هيچ دورمادن كندى خوليارينه
الهام ويرمشلر. قلوبلرندن چيقنجه دون جهانى كورديلر.
كورديلر كه توركيا أسكى بيلدكلرى او بويان ، ملتنك
فرقنده اولمايان توركيا دكيلدر . اوت دونكى تمايشلره
خصماً اوتوز بيك كيشى اشتراك ايتدى. يوكسه‌لندكلرى
حقيقت صداسى توركلك واولغى اونلره كوستردى .
هيچ شبهه‌سز شمدى اويانديلر . اصحاب كهفك

مغارالرندن چیقوب ده دنیایی ده كیشمش كوروبجه شاشدقلری كبی اونلرده شاشیردیلر. « یوق! » دیدكلری ملتك بیكلرجه اولادی ملی اشتیاقلرینی هایقیراراق مغارالرینك اوكندن كچدی. ایچلرندن تماميله دلی اولمایان وارسه او آكلادیكه یاشایان دینیج بر ملتك نه تاریخی، نه اسمی دكیشدیریله‌بیلیر.

« ای اصحاب كهف! سزك تورككزه دیلكزه آكلایان یوقدر. ینه مغارا كزه قاپانیكز، ازلی اویقوكزه دالیكز! »

« اذعان »ك ملیتپرور باش محرری « هیجانلی، وقور، كینلی، محقر افاده‌سیله تام بش ستون دولدورمشدی. آرتیق كیمسه « عثمانلی - قاینشما » قلوبندن بحث ایتمیور، هپ اصحاب كهف قونوشولیور. اونلره اكله‌نیلیوردی. مزاح غزته‌لری سامحك، اثر بهاك، سعدالله بهجتك، خوجا بالینك، جلال منعمك قاریقاتورلرینی یاپیورلر، آلتنه اصحاب كهفك اسملرینی یازیورلردی. هله نیازینك قاریقاتوری صحیفه بر كوپك شكلنده یاپمشلر، آلتنه « قطمیر » یازمشلردی. بن اهمال اولونیوردم. اسمم سویلنمیوردی. یالكز ارمنیجه غزته‌لره توركلرك اصحاب كهفی ایچنده ارمنیان بر ارمنی ده وارمش » دیه براز بندن بحث ایتدیلر. بر قاچ كون اكله‌ندیلر. هر شی اونوتولاجقدی. لاكن اثر ناطق دورورمی؟ « قاینشما » ایده آلندن اصرار ایتدی.

تك باشنه قونفرانسلر ویرمکه قالقدی. دیکله‌ینلرك اونی
چوروك یومورطه‌لرله، لیمون قابوقلریله، یوهه‌لرله
کرسیدن ایندیردکلرینی غزته‌لرده اوقودم. تام بو اثناده
بر کیجه هایغانوشمه راست کلدم. بنی تقدیم ایدن :
— ایشته تورکلرك اصحاب کهفنه قاریشان ارمنی !.
دیه شاقا ایتدی. آه سوکیلی، حساس هایغانوش...،
بنم حقیقةً اذایه طرفداری اولدیغمی، ارمنیلری
« عثمانلی » دیه قوزموپولیت پاپاراق تاریخلرینی، ملیتلرینی
لسانلرینی غایب ایتدیرمك ایستدیکمی صحیح ظن
ظن ایدییوردی. بویوك قاشلرینك کوزلرینه دوشن
کورونمز کولکه‌لرینی داها زیاده قویولتارق :
— بوکا وجدانکز ناصل راضی اولابیلدی ؟...
دیه صورویوردی. مخصوصدن اونلرك آراسنه
کیردیکمی، هیچ بر وقت ماتمك محبتنی « عثمانلیلق »
کبی واهی قوزموپولیتلك ادعالرینه ده کیشمه‌یه‌جکمی
سویله‌دم. آیریلیرکن بکا :
— موسیو هایقیان ملتکی سه‌و، ملتکی سه‌و ...
دیه رجا ایتدی. هر تصادفزده بو رجاسنی تکرار-
لادی. هفته‌لر، آیلر کچیوردی. بو کوزل ارمنی قیزی بکا:
— ملتکی سه‌و ...
دیدکجه بن اونی سه‌ومکه باشلادم. ذاتاً حقیقی بر قادین
عشقیله ملیت عشقنك آراسنده نه فرق واردر؟ برنجی
عشق بزی « نوع، عائله » نتیجه‌سنه، ایکنجیسی

« جماعت، عمومی وجدان » اراده‌سنه کوتورور. عشقسز
عائله اولامادیغی کبی، کینسز، تعصبسز بر ملیت ده اولاماز.
هایغانوشـك عشقی بکا اصحاب کهفی، اویله مناسبتسز،
معناسز مشغولیتلری اونوتدوردی. اونکله نه‌رده نه
طاتلی، نه مهیج استغراق کیجه‌لری کچیردك. هپ او
کیجه‌لرده کوکده‌کیییلدیزلرك « سه‌ویکز، سه‌ویکز!
برله‌شیکز. » دییه تیتره‌دیکنی کوردم. غروبك رنکنی،
فجرك ایشیدیلمز سسلرینی، بولبوللرك نه سویله‌دکلرینی
هپ اوندن اوکره‌ندم. حیات اویقوسنك ایچنده آرتیق
اوعالی رؤیانی کورویوردم. اصحاب کهفی اوقدار اونوتدم‌که
نه‌اولدقلرینی مراق ایتمه‌دم. هله بو دفتر... ایشته قاچ سنه
صوکرا الـه کچیور... شیمدی ینه خاطرلایورم. صاعد
ایچین « دلی اولدی. » دییورلردی. سعدالله بهجت بانکر
اولدی. اسمنی مالی مجموعه‌لرده کورویورم. حسن رودی
خارجیه مأموری ایمش... اثرالله ناطق تکرار مغاراسنه
کیرمدی. قطمیرله دینارده قالدیلر. بیلمم قاچ سنه اول
انتحار ایده‌جکنی، وصیتنامه‌سنك متنی اعلان ایتدی.

« نم علمی، فضلمی، عرفانمی طانیمایان بو مملکته
یوف اولسون... اوچ میلیون کتابی اوقویارق وجوده
کتیردیکم آلتیوز بیك صحیفه‌لك اثرلریمی آتشه آتیورم.
کندیمی اولدوریورم. خلفلرمدن بر قاچ عصر صوکرا
مزاریمك اوستنه صوما کیدن یاخود آلتوندن طبیعی
جسامتمده بر هیکلمك دیکیلمسنی طلب ایدرم. باشقا وصیتم

یوقدر. » دییوردی. ایرتسی کونی حقیقة اثرالله ناطق انتحار ایتمشـدی. لاکین صیقدیغی قورشون کیجه‌لك کلاهنك برطرفندن کیروب برطرفندن چیقمش، تپه‌سنك صاچلرینی ده یاقشدی. مزاح غزته‌لری مرثیه‌لرله دولدی. بزم أرمنیجه مطبوعات بیله آلایه باشلادی. تورکلر نه عالیجنابدر. ملتنی انکار ایدن بو حقه‌بازه بیله داریلمادیلر.

قاینانشما قلوبنه ایلك اول کیره‌ن غیر تورکلردن دیپاماندیس سلانیك مبعوثلغیله آتنه‌یه کیتمشدی. غالبا اوراده ناظرده اولدی. آنکه‌لوف محاربه‌نك عقبنده بولغارستانك استانبول سفارتی مستشاری اولمشدی. موئیزیوری اختلاس، دالاوره‌سندن محکوم اولدی، قوولدی. لوئی دورانك ده ایپلکی پازاره چیقـدی. ایشیتمشدمکه بك‌اوغلنده بر پانسیون ایشله‌تییور. فراشارلی، نادر آرناوودلق قراللغی مطبوعات مدیری اولمش، اسلاملغی براقارق قتولیك اولدیغنی استانبول غزته‌لری بر وقت بویوك حرفلرله یازمشـدی. دیکرلرینك نه اولدقلرینی بیلمیورم. اون ایکی سنه ایچنده جهان آلت اوست اولدی. بوتون حیات دکیشدی. آوستریا، روسیا کبی عثمانلی ایمپراطورلغی ده افلاس ایتدی. شیمدی عربلرك، أرمنیلرك، حتی قدسده یاهودیلرنده آیری بر دولتلری وار. بکا کلنجه؛ بن نه اولدم... بن... بن کل زمان کیت زمان متعصب بر ملیتپرور اولدم. هایقانوش نی سودکجه بن ملتمی سه‌ودم. آکلادمکه عائله ایله ملیت آراسنده هیچ، هیچ بر فرق یوق.

أكسەمە طاتلى بر صيجاقلغك دوقونديغنى دويورم. باشمى چويرييورم. هايغانوش ... سوكيلى، معزز، ملك زوجەم ... اوموزمدن نە يازديغمە باقييور، صوروبور:

— اونە؟ محررلكمى؟...

— أسكى خاطرەلريمى يازييورم.

جواب ويرميور. بويوك، محزون كوزلرينى كوزلريمە ديكييور. اويلە دورويور. باقيشندە او قادار كوزەل، او قادار حساس بر دورغونلق واركە ... صورويورم:

— نه‌یه اویله باقیورسك ؟...

جواب ویرمیور. صانکه آغلایاجق ... قلبم چارپمغه باشلیور. عجبا بر قیصقانجلق وهمیمی ؟... فقط ممکن دکیل ... صاغ کوزینك اوزون کیرپیکارنده بویوجك بر اینجی پارلامغه باشلایور. دونیور، قالقیورم. آلتندن اوپه‌رك تکرار صورویورم :

— سویله، سه‌وکیلم سنك ألمك نه ؟

— سنك یازدیغك نه ؟

— أسکی خاطره‌لرم ...

هیچقیرییور !

— نیچین تورکجه یازییورسك، أرمنیجه فنامی، قابامی، عادیمی ؟...

دییور کیرپیکلرندن قوپان اینجی یاناغنه دوشیور. اوح نجیب قادین ... آناسنك لسانی سه‌وه‌ن بویوك قادین... تورکجه‌یی قیصقانیور. آکلایورم ؛ تورکجه‌یی قیصقانیور. ینه آکلایورمکه قادینلر اولماسه، عشق اولماسه‌یدی عائله، سعادت اولمادیغی کبی ملیتلرده اولمایاجق، بز انسانلر دنیاده سفیل، احتراصسز، شانسز، رقابتسز، میسکین، پریشان، نباتات کبی، کلوب کچه‌جکدك. بزه عشقی اوکره‌تن قادین عائله‌یی ده اوکره‌تیور. عائله‌ده مقدس ملیت حسلرینی بزم دماغمزه أکیور. تسلی ایتمك ایستیورم :

— آغلاما روحم ! بو چوق اسكیدن یازدیغم بر دفتر ...

— اویله ایسه ییرت اونی ...

*
* *

آه زاواللی تورکجه دفتر ! سنی شیمدی ییرتاجقمی ؟ لاکین خایر، خایر ... بن قادین دکلم. اصلا هایقاتوش قادار حساس بر ملیتپرور اولامام. سنی، اونك کوره‌میه‌جکی بر کوشه‌یه آتاجغم : اوراده طبقی اصحاب کهفك مغاراسنه دوشمش بر دمت یوصون کبی اویو ... آما صاقین تورکجه سطرلرکله سه‌وکیلمك کوزینه ایلیشمه ... اونی قیصقاندیروب آغلاتما ...

۲۹ کانون ثانی ۱۹۲۵

رضا توفيق

عبدالحق حامد
و
ملاحظات فلسفيه سى

حامد نامه

شاعر داهى عبدالحق حامد بك افنديك افكار وملاحظات فلسفيه سنه دائر بر تتبع تحليلى ايله بعض مطالعات تنقيديه عرض ايدر .

۷۵ غروش فيئاتله قناعت كتابخانه سنده صاتيلور .

رضا توفيق

فلسفه درسلرى

آلتى يوز بويوك صحيفه لك بر كتابدر . نسخه لرى نادردر . فيئاتى ۱۲۰ غروشدر . قناعت كتابخانه سى

ایکی سلطنت

آره‌سنده

روشن اشرف بکك اخیراً « ایکی سلطنت آره‌سنده »
عنوانلی واوجه غزته‌لردن نشر ایدلمش اوچ نفیس مقاله‌دن
مرکب اولان بر اثری انتشار ایتمشدر . خاقان مغفور
محمد رشاد خانك ارتحالیله سوکیلی پادشاهمز وحیدالدین
خان افندمز حضرتلرینك معایده وقلیچ قوشاتمه مراسمنی
بدیع وشیرین بر لسانله تصویر ایدن بو اثرك مطالعه‌سنی
قارئلریمزه خاصةً توصیه ایله‌رز . ۱۰ غروش فیأتله
قناعت کتبخانه‌سنده صاتلمقده‌در .

توفیق فکرت و اخلاق

توفیق فکرت بکك سنه‌لردن بری اوزون تنقیدلره
مناقشه‌لره سببیت ویرەن اخلاقی تلقیلرینی الك جدی وبیطرفانه
بر صورتده ایضاح ایدن بو مهم اثر انتشار ایتمشدر .
محرری دارالفنون مدرسلرندن کوپریلی زاده محمد فؤاد بکدر .
یدی بچق غروش فیئاتله قناعت کتابخانه‌سنده صاتیلور .

آوروپا حربی

ندن آلینان

پسیقولوجیائی درسلر

مشهور حکیم وروحیات متخصصی دوقتور (گوستاو لوبون)ك حرب عمومی نك پسیقولوجیاسی حقنده یازمش اولدیغی درین و تعلیم کار یکی بیر کتابی‌در. بو کتاب ۱۹۱٦ سنه‌سی اواخرنده انتشار ایتدیکی وقت، همان، آلمانجه‌یه، ایتالیانجه‌یه، ژاپونجه‌یه، ایسپانیولجه‌یه، انکلیزجه‌یه الخ ترجمه وتکرار علی التکرار طبع ایدیلمش‌در. بو علمی و روحی کتاب لایق اولدیغی اعتنا ایله، دوقتور عبدالله جودت بك طرفندن و برچوق تنویرات، ایضاحات، حواشی علاوه‌سیله اصلندن داها زنکین برحالده تماماً لسانمزه نقل ایدیلمش‌در. پیاسه‌ده‌کی کاغد فقدانی وغلاسنه رغماً، محضا مملکتمزك علم وعرفانه خالصانه برخدمتده بولونمش اولماق أمل غالبیله کتاب، لسانمزده الك مهم اثر روحی اولاجاق اولان بو بویوك کتاب مطبعه‌مزده طبع ایدیلمکده‌در.

باشليجه موضوعلری شونلردر: حربك اقتصادی، حسی، سری سببلری. - محاربه‌لرده عامل روحی قوتلر. — شخصیت تحوللری . — عرقلر آره‌سنده‌کی عداوتلر . — حربك مجهولاتی . — معنویتك معجزه‌لری . — آوروپا ملتلرینك ذهنیت و احوال روحیه‌لری. — آوروپا رجال علمیه‌سنك حرب عمومی حقنده ملاحظات حکیمانه‌لری . — صلح مسئله‌لری . — استقبال الخ .

بو وبوڭا مماثل بر چوق مسئله‌لر منحصراً روحیات نقطهٔ نظرندن تدقیق وشرح ایدیلمش وبوصورتله ، معلملر، مربیلر، مبعوثلر، سفیرلر، ناظرلر، ادیبلر ، محررلر، شاعرلر، حکمدارلر حاصلی فکرلریله ، مادی و معنوی نفوذلری ایله جمعیت بشریه‌اوزه‌رینه تأثیراجرا ایتمه‌یه مدعو اولانلرك جمله‌سی ایچین ، تکرار تکرار اوقوناجاق ، ملاحظه ایدیله‌جك بر کتابدر .

لااقل ۲۵ فورما اوله‌جقدر. آرزو ایدنلر شمدیدن اون بش فورما آله‌بیلورلر ۷۵ غروش فیئاتله آبونه‌مان قید اولنور.

قناعت کتابخانه‌سی

دیوارلر که

گچن قیش مطبوعاتمزی اشغال ایدن الک مهم ادبی حادثه، شبهه‌سز گنج محرر روشن اشرف بکك (وقت)ده نشر اولونان ، ادیب ومتفکرلرمزی زیارت عنوانلی سلسلهٔ مقالاتی اولمشدر. ادبی محفللرده برچوق دیدی قودیلره یومی غزته‌لرله ، هفته‌لق مجموعه‌لرده هیجانلی مناقشه‌لره بادی . حتی اجنبی مطبوعات صحیفه‌لرنده ترجمه‌لره مظهر اولان بو مقاله‌لر عالم ادبیاتمزده ایلك دفعه وقوع بولمش بریکی چیغیردر. الك یاشلی ادیبلرمزدن الك گنج محررلرمزه وارنجه‌یه قدر الك معروف سیمالرك تصویرلرینی و فکر وحسلرینی احتوا ایدن او مقاله‌لری مراجعتمز اوزرینه روشن اشرف بك بر کتاب حالنده مطبعه‌مزده طبع اولنمشدر . فکر ومطالعه‌لری قید وتثبیت ایدیلن باشلیجه ادبا ، شعرا و محررین شونلردر :

عبدالحق حامد بك ، نگار خانم ، سامی پاشا زاده سزائی بك ، خالد ضیا بك ، جناب شهاب الدین بك ، حسین جاهد بك ، سلیمان نظیف بك ، محمد امین بك خالده ادیب خانم ، حمدالله صبحی بك ، جلال ساهر بك ، ضیا گوك آلپ بك ، عمر سیف الدین بك ، کوپریلی زاده

ه ، رفيق خالد ، احمد هاشم ، فاضل احمد ، علی
کمال بکلر .

بو اثر مشهور صنعتکار ه جم ءك بعضی رسملرینی ده
احتوا ایتمکده در. ٥٠ غروش فیئاتله باب عالی جاده سنده
قناعت کتابخانه سنده صاتیلمقده در .

نصر الدین خوجا

منظوم حکایه لر

دارالفنون مدرسلرندن کوپریلی زاده محمد فؤاد بك
نصر الدین خوجانك شمدی یه قدر نثر اوله رق اوقودیغمز
حکایه لرینك اك کوزللرینی طوپلامش و نظمه تحویل ایدرك
رسملی ظریف بر کتاب صورتنده نشر ایلمشدر. فؤاد
بك اثرینه خوجا مرحومك حیاتنه دائر شمدی یه قدر
بزجه بیلنمه ین مفید معلوماتده علاوه ایتمشدر. بو صورتله
ملی حیاتمزده بو درجه درین بر ایز براقمش اولان بو
تاریخی سیمانك شخصیتی حقنده صاغلام بر فکر ادینمك
ایسته ینلر ایچون بو اثر انی بر منبع خدمتی کوره بیله جکدر.
حکایه لری تشکیل ایدن قسمك لسانی غایت ساده ،
پروزسز اولدیغی ایچون بویوك بر لذتله اوقونمقده در .
فیئاتی ٣٠ غروشدر .

